cp6Linux

cp6Linux 2008

Кориснички приручник

Аутори:

Веселин Мијушковић, Марко Ускоковић

cp6Linux – кориснички приручник

Аутори: Веселин Мијушковић, Марко Ускоковић
Верзија: 1.0
Датум ажурирања: 03.06.2008

Copyright © 2007 Веселин Мијушковић, Марко Ускоковић
Сва права задржана.

Ово дело је лиценцирано према спецификацији:
Creative Commons Attribution-Noncommercial-Share Alike 3.0 License.
Да бисте видели копију ове лиценце, посетите страницу:
http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/
или пошаљите писмо адресирано на
Creative Commons, 543 Howard Street, 5th Floor,
San Francisco, California, 94105, USA.

Linux је заштићени знак Линуса Торвалдса

Садржај

1. Увод....1
Шта је оперативни систем?....1
Шта је Unix?....2
Шта је GNU? Шта је Open Source?....2
Ко је Линус Торвалдс?....4
Шта су Linux дистрибуције?....5
Примена Linux-а....5
Дистрибуција cp6Linux....7

2. Инсталација cp6Linux дистрибуције....9
Системски захтеви за инсталацију....9
Набавка cp6Linux дискова....9
Стартовање ЛајвДВД-а....10
Кораци инсталације....11

3. Кућна употреба cp6Linux дистрибуције....15
Стартовање система....15
Пријављивање на систем....15
Радно окружење....16
Разна подешавања Гном окружења....18
Промена корисничке шифре 18
Подешавања миша....18
Подешавања тастатуре....19
Подешавања пречица....20
Подешавање изгледа....20
Подешавања чувара екрана....21
Одабирање резолуције екрана....22
Подешавање мрежног проксија....22
Аутоматско покретање програма....22
Управљање фајловима....23
Фајл менаџер Nautilus 23
Рад са уклоњивим дисковима и уређајима....26
Рад са дељеним дисковима....26
Претраживање фајлова....27
Преглед искоришћености простора на диску....28
Управљање софтвером....29
Додавање/Уклањање програма....29
Ажурирање система....30
Управљање хардвером....31
Власнички драјвери 31
Bluetooth....31
Штампачи....32
Мрежне везе....33

Управљање корисницима....34
Додавање корисника....34
Власништво и права приступа фајловима....35
Управљање системом....36
Подешавање датума и времена....36
Праћење рада система....36
Заштитни зид....37
Резервне копије података....37
Рад са удаљеним рачунарима....38
4. Програми за свакодневни рад....39
Веб читач: Firefox....39
Клијент е-поште: Thunderbird....40
Брза размена порука: Pidgin....41
Преузимање торента: Transmission....41
Уређивач текста: Gedit....42
Хватање белешки: Tomboy....42
Канцеларијски алати: OpenOffice.org....43
Уређивање слика: GIMP....44
Уређивање фотографија: F-Spot....44
Музички програм: Rhythmbox....45
Видео плејер: Totem....45
Нарезивање дискова: Brasero....46

Поглавље 1

1. Увод

Linux® је кориснички и серверски оријентисан оперативни систем отвореног кода, дистрибуиран под GNU GPL лиценцом који све више добија на популарности. Овај увод ће вам пружити основне информације о Linux оперативном систему.

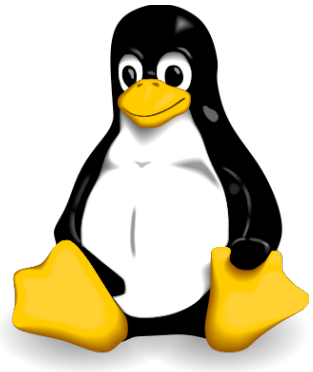

„Тукс" - Маскота Linux-а

Шта је оперативни систем?

Оперативни систем је скуп програма који имају за циљ да кориснику омогуће (лакше) коришћење рачунара. Заграде се у претходној реченици користе да би се нагласио значај оперативног система. Рачунар би без постојања оперативног система био само гомила неискоришћених електронских кола. Оперативни систем је онај део рачунарског система који има за циљ искоришћавање могућности које хардвер пружа, надокнађивање непостојећих или неисплативих могућности и олакшавање коришћења истих. Оперативни систем пружа кориснику једноставан приступ хардверским уређајима и брине о томе да се уређаји користе на предвиђен начин. Он извршава програме које корисник покреће и управља њима тако да се више програма може извршавати у исто време – паралелно.

Под оперативним системом данас се не подразумева једино језгро (eng. *kernel*), односно део који приступа хардверу и управља ресурсима, већ и скуп свих програма које корисник покреће и свакодневно користи, што укључује командно окружење (*shell*), графичко окружење (*GUI*), програме за обраду текста, слање и примање електронске поште и слично.

Данас постоји заиста велики број оперативних система. Они се разликују по могућностима, квалитету и намени. Посматрајући колико се један супер-рачунар разликује од ручних рачунара, лако се закључује да је та разноликост и многобројност неопходна, чак и добра. Кориснику се тако омогућава да бира систем под којим жели да ради, функције које му оперативни систем пружа, да ли жели да иза њега стоји нека велика фирма и колико жели новца да утроши на куповину и одржавање система.

Шта је Unix?

Јуникс (UNIX) је оперативни систем у коме су први пут представљене многе могућности без којих би рад данашњих рачунара и рачунарских мрежа био незамислив. *Unix* је први оперативни систем који је био написан у неком програмском језику вишег нивоа (програмском језику „C“, кога је развио Денис Ричи (Dennis Ritchie) управо за потребе писања UNIX-а), тако да је UNIX већ тада, тих седамдесетих година прошлог века представљао праву револуцију. Прву верзију оперативног система UNIX развио је 1969. године Кен Томпсон (Ken Thompson) члан *Bell*-ове лабораторије унутар фирме AT&T, али је значајан развој обављан и од стране других произвођача и универзитета, као што је нпр. Универзитет Беркли (*Berkeley*) из Калифорније.

Данас је UNIX регистровано име (*trademark*) фирме *Open Group* која је објавила „*Single UNIX Specification“*, списак стандарда које један оперативни систем мора да задовољава да би могао да носи име UNIX. Такав процес сертификације није бесплатан, тако да су UNIX системи углавном комерцијалне природе.

Шта је GNU? Шта је Open Source?

Маскота GNU-а

Како је рачунар без оперативног система готово неупотребљив, а квалитетни комерцијални оперативни системи су ограничени својим лиценцама у погледу начина употребе и људи који могу новчано да их приуште, поставља се питање да ли је (квалитетно) коришћење рачунара уопште могуће за сваког ко рачунар поседује. Ричард Сталман (*Richard Stallman*) је још седамдесетих година прошлог века био један од најуверенијих људи у позитиван одговор на ово питање. Као и велики број људи тог времена, волео је да ради са *UNIX*-ом, али су му сметала ограничења које су му постављале комерцијалне лиценце под којима је софтвер тог времена био објављиван, тако да је одлучио да направи комплетан оперативни систем који ће људи моћи слободно да користе, преправљају и деле са другима, да га заједно развијају и унапређују. Тако је настао пројекат *GNU*. Његово име је скраћеница од *„GNU's Not Unix“* чиме се наговештава да је систем рађен по угледу на *UNIX*, да садржи све што и стандардан *UNIX*, али да у себи не садржи ни једну линију изворног кода неког постојећег *UNIX*-а, чиме се отварају врата квалитетног коришћења рачунара свима који га поседују и свима који желе да знају и контролишу како функционише софтвер који користе.

Ричард Сталман је основао Задужбину за слободан софтвер (*Free Software Fondation* – FSF) и саставио Општу јавну лиценцу (*GNU General Public Licence* - GNU GPL), под којом је читав систем лиценциран. Многи програмери су му се придружили и подржали га у томе тако да је данас *GNU* систем комплетан: он садржи кернел, системске програме, основне системске дељене библиотеке, корисничке програме, развојне алате, помоћне алатке, игре и комплетну документацију система. За више детаља о *GNU* пројекту погледати *www.gnu.org*.

Циљ *GNU* пројекта је да корисницима пружи слободу да извршавају програме за било коју намену, да виде како програми раде, да прослеђују програме другима, да преправљају и поправљају оно што им не одговара и да те преправке дају другима на коришћење. Једина ствар у вези које *GNU GPL* ограничава кориснике програма је да те слободе ускрате другим корисницима. Уколико вам нешто не одговара у програму или ако приметите неку грешку или баг, слободни сте да то сами поправите или да прилагодите програм својим потребама. Преправке и допуне програма су добродошле и најчешће их оригинални аутор укључује у своју верзију. На тај начин програм не развија један човек или тим од неколико програмера, већ стотине и хиљаде програмера и корисника програма и они заједно проналазе недостатке и грешке у програму и предлажу нове могућности.

Отворени код

Open Source или отворени код је шири појам у односу на *GNU GPL*. Многи произвођачи програма су желели да отворе свој код, да га дају на увид корисницима и програмерима ради унапређивања истог, али нису желели да користе *GPL*, обзиром да је толико слободан. Тако су настале рестриктивније лиценце, које, на пример, ради заштите доброг имена производа и познатих брендова, забрањују да модификоване верзије програма носе исто име као и оно које издаје оригинални аутор. Такве лиценце јесу рестриктивније од *GNU GPL*, али ипак дају довољно слобода корисницима па могу да се сматрају отвореним. *Open Source* је регистровано име корпорације *Open Source Initiative* и данас представља успешан подухват чију слободарску вредност осећају многи појединци, фирме и државе, а економски потенцијал користе многе комерцијалне фирме, укључујући и велике корпорације (као што су IBM, HP, Dell, Intel, Sun Microsystems, Red Hat...) јер отворени код не подразумева обавезно и бесплатан програм. Наиме, *GNU GPL* не каже ништа у вези новца. Иако носи име "*free software*", програм који је лиценциран под GNU GPL се може наплаћивати јер се енглеска реч *free* користи у свом значењу „слободно“ а не „бесплатно“.

Најједноставнији пример комерцијалног *Open Source* пројекта је сакупљање довољног броја програма на неком медијуму и њихово дистрибуирање крајњим корисницима за новчану надокнаду. На то свако има право, али оно што није дозвољено је да се другима забрани да то исто раде и без надокнаде ако желе. Разлог зашто би неко платио одређеном дистрибутеру за софтвер који може да добије бесплатно је најчешће тај што ће за тај новац дистрибутер осим самог софтвера пружити и техничку подршку за коришћење софтвера, написати упутства и штампати приручнике, у крајњем случају ослободити корисника муке изабирања, компајлирања и састављања комплетног система.

Ко је Линус Торвалдс?

Linus Torvalds је рођен 28.12.1969. у Финској. Похађао је Хелсиншки Универзитет, одсек за рачунарске науке од 1988. до 1996. дипломирајући са радом „*Linux: A Portable Operating System*“. Изучавајући дизајн оперативних система и учећи о x86 фамилији процесора почео је у слободно време да пише језгро (кернел) оперативног система који је касније добио име *Linux* као игра речи на Линусово име. У почетку пројекат није требало да буде ништа професионално и комплетно као што је *GNU*, али је уз помоћ многих многих програмера са Интернета овај мали хоби пројекат постао озбиљан оперативни систем налик *UNIX*-у.

Прва верзија Linux језгра (v0.01) објављена је на Интернету под GNU GPL лиценцом у септембру 1991. Linux је тада имао нешто више од 10 000 линија кода и био је јако везан за архитектуру процесора 386. Три месеца касније, у децембру 1991. године стигао је до верзије 0.11 и био способан да сам себе компајлира. Прва порука на дискусионој групи alt.os.linux послата је 19.01.1992. год. а крајем марта настаје самостална група comp.os.linux. У априлу наредне године је добио графички интерфејс и акивно се развијао све до 14.03.1994. год. када је са око 200 000 линија кода дошао до верзије 1.0.0. Две године касније 09.06.1996. године, добијамо Linux верзије 2.0.0, написане комплетно од почетка како би се добио редизајниран систем ради постизања портабилности и могућности коришћења на већем пројy хардверских платформи.

Тренутно активна верзија Linux језгра је 2.6 и садржи преко шест милиона линија кода. Његову употребу и развој подржавају велике фирме поput *HP*, *IBM*, *Dell*, *Intel*, *Sun, Google*, а организација *Linux Mark Institute* штити регистровано име *Linux* у име Линуса. Задужбина *Linux Fondation* у којој је Линус тренутно запослен, задужена је за развој и промоцију употребе и даљег развоја *Linux*-а. Најновија верзија *Linux* језгра се може наћи на адреси http://www.kernel.org.

Шта су Linux дистрибуције?

Када се каже Linux, мисли се првенствено на кернел, језгро оперативног система, који је свакако значајан део оперативног система, али је практично неупотребљив без додатних програма. Linux кернел се првенствено користи у оквиру дистрибуције, односно скупа системског и корисничког софтвера који заједно са језгром дају комплетан оперативни систем. Најчешће се Linux језгро користи као основа за GNU оперативни систем, па се такве дистрибуције стриктно називају GNU/Linux.

Задатак Linux дистрибуције је да корисник на једном месту може наћи конзистентан систем, све потребне програме, неопходне библиотеке и документацију. Linux дистрибуција може укључити своје алатке за подешавање система, може организовати свој сопствени систем за управљање пакетима и систем којим се одржавање инсталираних програма и ажурирање система лакше изводи, но може бити и заснована на некој другој дистрибуцији, али се специјализовати за неке одређене намене. Тако постоје дистрибуције окренуте десктоп употреби, серверске дистрибуције, лајв дистрибуције (које се покрећу и комплетно извршавају са једног ЦД-а или ДВД-а без коришћења хард-диска), дистрибуције намењене мултимедији, научне, истраживачке, сигурносне и друге специјализоване дистрибуције.

Дистрибуције одржавају појединци, непрофитне организације или фирме, тако да корисник може бирати између дистрибуција на основу својих преференција, намене, искуства, цене коју може да приушти и количине подршке коју добија од дистрибутера.

Примена Linux-а

Linux систем је изузетно употребљив као серверски оперативни систем, као развојна платфома (захваљујући огромном броју развојних програмерских алата и програмских језика), као бизнис платформа (због великог броја канцеларијских алата изузетне употребљивости), радна станица, мултимедијална и платформа за забаву. Као сервер, Linux је употребљив готово за све сервисе. Може служити као сервер електронске поште, веб сервер, ftp сервер, DNS сервер, сервер база података, апликациони сервер, сервер дељених фајлова, сервер дељене штампе, LDAP директоријумски сервер и још много тога друго. Linux се може користити за образовање кластера високе доступности („*HA*“ кластери) и кластера високих перформанси рачунања („*HPC*“ кластери). Као радна станица, Linux се користи као типична десктоп радна станица, радна станица без хард-диска или као клијент за терминалске сервисе.

Можда најбољи доказ великој применљивости Linux-а је његово прихватање од стране великих рачунарских компанија као што су IBM, Sun, Dell, HP, Intel и многих других које данас нуде широк спектар производа са подршком за Linux. Такође, задивљујући је проценат сервера на Интернету који носе ознаку „*powered by Linux*“. Сајт Top500 наводи[1] да се у новембру 2007. године Linux користи на 426 од 500 најјачих суперкомпјутера на свету. Као најновији тренд и доказ флексибилности је примена Linux-а у такозваним *embedded* окружењима у којима су захтеви и ограничења велики (мало меморије, спори процесори...) и где корисник нема директан контакт са самим оперативним системом. Примери оваквих система су мобилни телефони, играчке конзоле, електронски системи аутомобила, електронски роковници и слично. Посебан хит представљају мали и високопреносни рачунари као што су *XO-1* пројекта „*One Laptop Per a Child*, ASUS-ов *eeePC* и Intel-ов *Classmate PC* на којима се извршава Linux оперативни систем.

Влада Андалузије, аутономне покрајине Шпаније, од 2003. године спонзорише развој и промовисање дистрибуције *Guadalinex*[2] која се користи у школама, јавним библиотекама и центрима за бригу о старијим особама на више од 200 000 рачунара, а тај број свакодневно расте.

Македонско министарство за образовање и науку је 2007. године у оквиру пројекта „Рачунар за свако дете“ ставило у употребу Linux[3] на више од 180 000 радних станица основних и средњих школа, чиме је целокупно рачунарско образовање оријентисало у смеру отвореног кода.

Руско министарство за телекомуникације планира[4] да током 2009. године инсталира Linux на свим школским рачунарима у Русији.

Закључак[5] округлог стола на тему „Искуства у коришћењу Linux-а у развоју информационих система предузећа и привредних комора“ који је 31.01.2006. одржан у Привредној комори Београда, а у организацији Друштва за информатику Србије, је да свуда у свету софтвери засновани на отвореном коду имају све више корисника у предузећима, банкама, школама, факултетима и управи и да су предности Linux-а пре свега у отворености за сопствени развој код корисника у складу са специфичним захтевима примене и нарочито у високој поузданости, безбедности и скалабилности уз знатно мања улагања у развој информационих система.

1 http://www.top500.org/stats/list/30/osfam
2 http://www.guadalinex.org/
3 http://www.ubuntu.com/news/macedonia-school-computers
4 http://eng.cnews.ru/news/top/indexEn.shtml?2007/09/14/266177
5 http://www.kombeg.org.yu/aktivnosti/udr_informatike/20060131/linux_txt.htm

Дистрибуција ср6Linux

ср6Linux је општенаменска Linux дистрибуција са подршком за рад на српском језику и представља потпуно функционалан, слободан и бесплатан оперативни систем намењен првенствено корисницима чији је матерњи језик српски. Ова дистрибуција је базирана на популарној дистрибуцији Ubuntu и долази као LiveDVD едиција коју можете покренути директно са ДВД-а и испробати све њене особине, без потребе за инсталацијом на ваш рачунар. Но, уколико пожелите да озбиљно користите ср6Linux, можете га једноставно, уз неколико кликова и пар унетих информација, инсталирати на вашем диску, при чему ср6Linux без проблема може бити инсталиран паралелно са неким другим оперативним системом на истом рачунару.

ср6Linux је локализован на српски језик што значи да вам за његову употребу није потребно знање енглеског или неког другог страног језика – сви менији и поруке су на српском језику, уз избор ћириличког и латиничког писма и сви потребни параметри су унапред подешени за наше поднебље.

Варијанта „***ср6Linux 2008 - Кућна употреба***“ првенствено је намењена кућним корисницима. Једноставна графичка инсталација, огромна база подржаног хардвера и пажљиво подешен и уклопљен систем учиниће вам рад на рачунару једноставан и забаван. Пакет апликација који долази у подразумеваној инсталацији је прилагођен за потребе већине кућних корисника, локализован на српски језик и упакован на један ДВД. Но, корисници ср6Linux-а нису ограничени само на пакете који су доступни на ДВД-у. Преко 15.000 различитих апликација је доступно путем Интернета, упакованих у пакете који се једноставно инсталирају.

Скуп апликација ср6Linux дистрибуције обухвата комплетно графичко окружење *GNOME* верзије 2.22, напредни *Compiz* менаџер прозора са неприкосновеним 3D графичким ефектима и анимацијама, затим је ту *Mozilla Firefox 3.0b5* за сурфовање вебом, *Mozilla Thunderbird 2.0.0.14* за читање и слање електронске поште, програм *Pidgin* за брзу размену порука са другим MSN, AIM, ICQ, Jabber и GTalk корисницима, програме за гледање филмова са Интернета, ЦД-ова или ДВД-ова, и пуштање MP3 музике. За кориснике којима је потребно да обрађују сложене документе ту је популарни пакет пословних апликација *OpenOffice.org*, који вам омогућава да обрађујете текст, попуњавате унакрсне табеле, правите презентације и све то да увозите и извозите у различитим форматима укључујући и *Microsoft Office* формате. За организовање и обраду фотографија на располагању су *F-Spot* и *GIMP* уређивачи слика.

Варијанта ***„cp6Linux 2008 – Школска употреба“*** представља лакши начин инсталирања програма који су корисни за наставу. Садржи исте програме као и у кућној употреби, али и предефинисан скуп програма за математику, електронику, физику, хемију и географију. Такође, предавачима је на располагању низ алата за организовање наставе и праћење присуства ученика. Варијанта се може једноставно инсталирати и на постојећу инсталацију кућног издања.

Варијанта ***„cp6Linux 2008 – Пословна употреба“*** намењена је малим и средњим предузећима којима су потребни сви канцеларијски алати и једноставно укључивање у локалну мрежу, уз подршку за централизовану аутентификацију. Представља право решење за администраторе клијентских рачунара у фирмама који желе брзу инсталацију комплетног система и лако одржавање инсталираног софтвера.

Варијанта ***„cp6Linux 2008 – Серверска употреба“*** намењена је једноставном постављању, конфигурисању и одржавању серверских машина. Такође је комплетно локализована на српски језик, али не укључује графичко окружење већ се администрирање обавља путем веба.

Дистрибуција cp6Linux је развијана на Електротехничком факултету Универзитета у Београду, уз финансирање и подршку Министарства за телекомуникације и информатичко друштво Републике Србије.

Прва верзија cp6Linux дистрибуције ће бити подржана у укупном периоду од 36 месеци. Ажурирани пакети се објављују када се појаве критичне грешке и безбедносни пропусти, односно када се појаве нове верзије локализација пакета. Пројектни тим периодично на главном сајту пројекта www.cp6linux.org објављује ЦД који садржи све ажуриране пакете, што је погодно за инсталацију ажурирања на рачунарима који немају сталан приступ Интернету.

Документација дистрибуције је доступна на матичном сајту. Она укључује ауторску документацију учесника пројекта и другу преведену документацију. Такође, матични веб сајт пројекта, www.cp6linux.org је место на ком корисници могу да поставе питање у вези проблема који им се јављају у раду и дискутују о могућностима и функционалностима дистрибуције, као и да пријаве проблеме и грешке у раду.

Домаћа *Linux IT Akademija* (LITA) у оквиру Едукационог центра Електротехничког факултета Универзитета у Београду одржава курсеве обуке почетног корисничког нивоа употребе Linux-а на којима се користи cp6Linux дистрибуција и на којима почетници могу да кроз практичан рад и под инструкцијама искусних предавача науче како да искористе највише од cp6Linux дистрибуције.

Поглавље 2

2. Инсталација cp6Linux дистрибуције

Системски захтеви за инсталацију

Дистрибуција cp6Linux званично подржава рачунаре архитектуре i386, дакле све Intel или компатибилне процесоре. Уколико имате 64-битни процесор и ви можете да инсталирате cp6Linux јер сви 64-битни рачунари имају подршку и за 32-битне програме.

Да би cp6Linux могао лагодно да се користи потребан је процесор од макар 700 Mhz, затим 384 MB радне меморије, макар 4GB простора на хард-диску, графичка карта која може да ради са резолуцијом од макар 1024x768 и ДВД читач. Уколико желите да користите 3Д визуалне ефекте биће вам потребна нека од подржаних 3Д графичких карти[6]. Интернет конекција брзине веће од 64kBps је препоручљива, али није неопходна.

Набавка cp6Linux дискова

Пошто је cp6Linux бесплатан оперативни систем, слободни сте да преснимите диск инсталације од ваших пријатеља. Уколико имате брзу везу на Интернет и ДВД резач, можете и сами преузети слику ДВД-а (.iso фајл) са матичног сајта пројекта[7] и од ње нарезати ДВД.

Ако користите Windows оперативни систем за нарезивање слике ДВД-а биће вам потребан бесплатан програм Infra Recorder[8]. Нарезивање слике ДВД-а се обавља одабирањем „Нарежи слику“ из менија „Акције“. Ако већ користите неки Linux са Гном окружењем, биће довољно да два пута кликнете на .iso фајл који сте скинули са матичног сајта пројекта и нарежете ДВД.

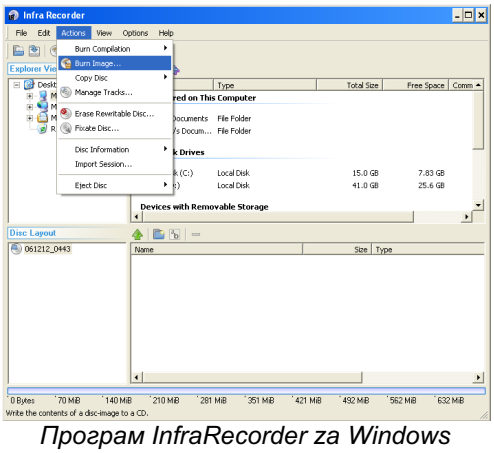

Програм InfraRecorder за Windows

6 http://gentoo-wiki.com/HARDWARE_Video_Card_Support_Under_XGL
7 http://www.cp6linux.org/preuzimanje
8 http://infrarecorder.sourceforge.net/

Стартовање ЛајвДВД-а

Након што сте набавили инсталациони ДВД cp6Linux дистрибуције можете убацити тај диск у ваш ДВД читач и рестартовати рачунар, након чега би требало да се стартује cp6Linux и видећете поздравни екран.

Поздравни екран

Уколико се поздравни екран не прикаже онда ваш рачунар није подешен да се стартује са ДВД-а. Морате пронаћи документацију за подешавање BIOS-а вашег рачунара како бисте променили редослед уређаја са којих се стартује ваш рачунар.

Из поздравног екрана можете одабрати језик и писмо који ће бити коришћени, покренути систем са лајв ДВД-а или са првог хард-диска, и проверити исправност диска или меморије. Да бисте стартовали cp6Linux стрелицама тастатуре одаберите језик и притисните тастер ентер, затим одаберите прву ставку и поново притисните ентер за стартовање. Учитавање комплетног система ће започети са ДВД-а, па треба сачекати неколико минута до покретања графичког окружења дистрибуције cp6Linux.

Уколико прогрес учитавања стане на дуже време или се јави нека порука о грешци, рестартујте ваш рачунар и проверите исправност вашег диска помоћу друге ставке поздравног екран. Уколико ДВД нема грешака, прочитајте помоћ која се из поздравног екрана добија тастером F5. Биће вам понуђено да користите посебне параметре бутовања рачунара који су неопходни за неке специфичне типове рачунара или хардвер који је у употреби. Ако ни након испробавања различитих параметара не успете да стартујете систем са ДВД-а, не очајавајте. Развојни тим cp6Linux пројекта је спреман да вам помогне! Посебно смо заинтересовани да чујемо о проблемима приликом стартовања система јер се они обично не дешавају само једном кориснику. Ми смо или већ чули за ваш специфичан проблем и можемо вам доставити брзо решење или бисмо желели да се упознамо са вашим проблемом и пронађемо решење у сарадњи са вама како би следећи корисник са истим проблемом могао да добије брзо решење захваљујући вама! Све што треба да урадите је да на сајту http://www.cp6linux.org пријавите ваш проблем и приложите информације о вашем рачунару и хардверу који користите.

Кораци инсталације

Када сте стартовали лајв ДВД cp6Linux дистрибуције биће вам доступни сви програми који су снимљени на ДВД-у и ви већ тада можете користити предности дистрибуције локализоване на српски језик. Можете приступити својим фајловима на хард-диску, сурфовати вебом, слати електронску пошту баш као и на инсталираном систему. Но ви још нисте инсталирали cp6Linux, већ се сви програми учитавају и покрећу ДВД-а. То је и разлог нижих перформанси система и спорог учитавања програма: ДВД уређаји су далеко спорији од хард-дискова, и меморијски захтеви су већи када су у питању лајв верзије него када је систем инсталиран.

Да бисте покренули инсталацију на ваш хард-диск потребно је да кликнете два пута на икону „Инсталирај“ која се налази на радној површини. Но, пре него што то урадите, **проверите да ли сте направили резервне копије свих ваших важних података** са хард-диска у случају да нешто погрешите или се деси каква друга незгода током инсталације.

Први корак инсталације је одабирање подразумеваног језика за ваш нови систем. Подразумевана ставка овог корака зависи од избора језика који сте обавили приликом стартовања рачунара.

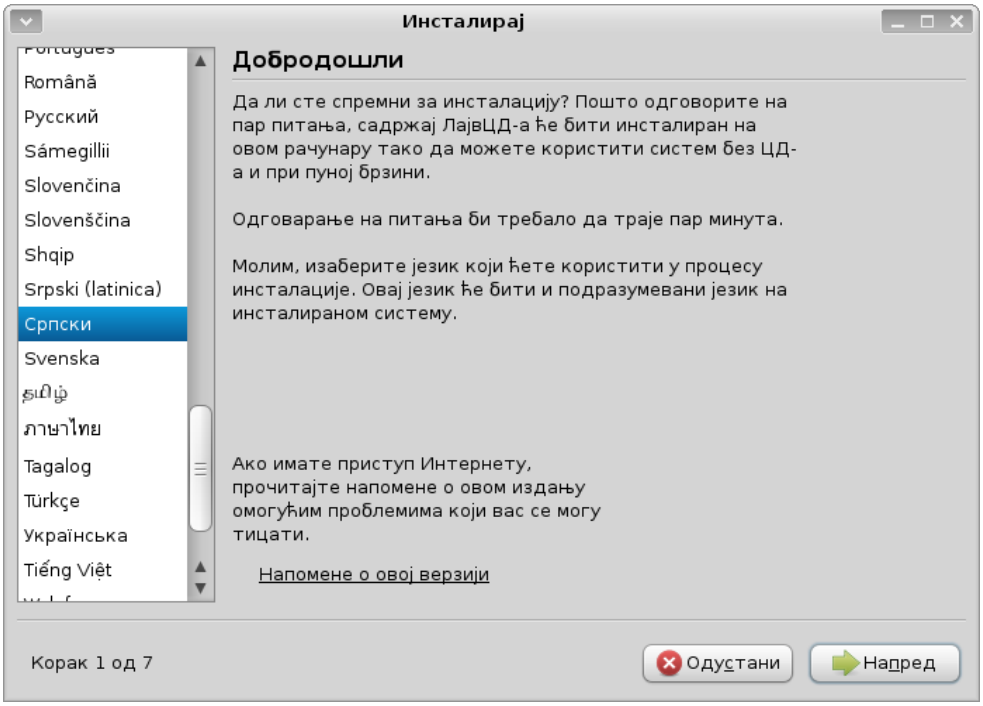

Први корак инсталације

Други корак је одабирање временске зоне. Временска зона за Србију је подразумевано одабрана тако да можете одмах кликнути на „Напред“.

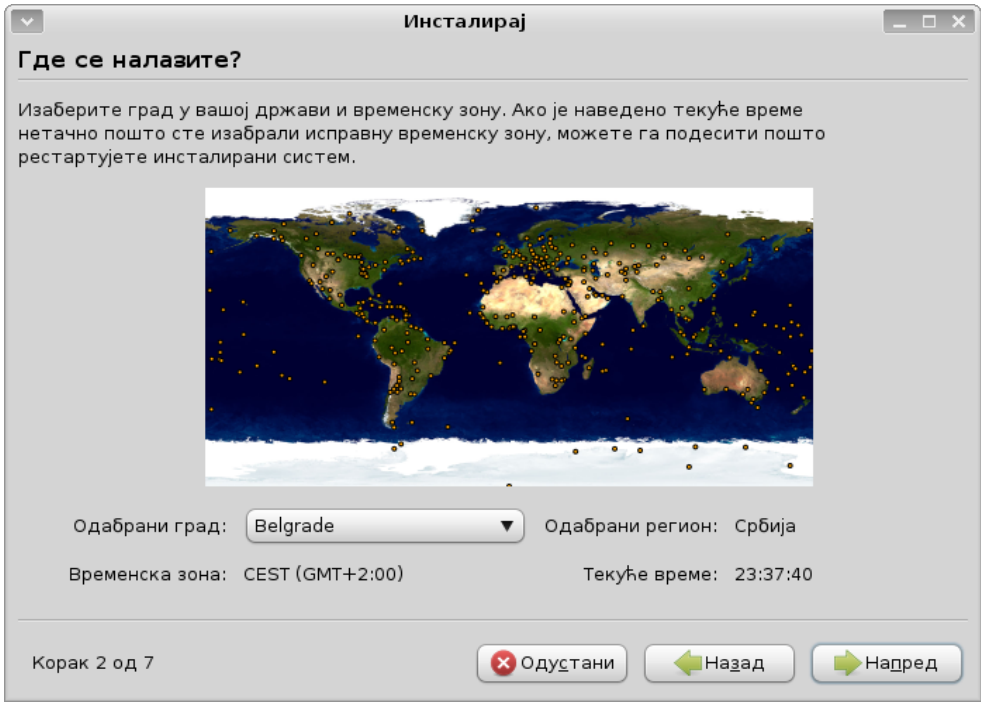

Други корак

Трећи корак представља одабирање распореда тастера на тастатури који ће бити подразумевано коришћен на новом систему. Можете користити поље при дну прозора да бисте испробали распоред.

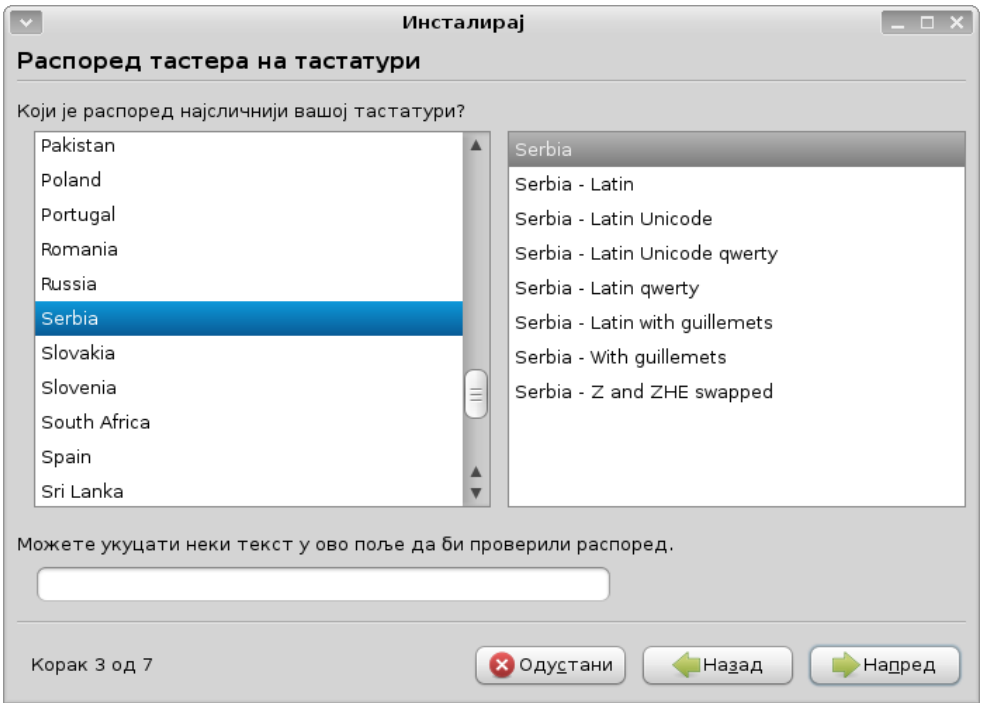

Трећи корак

Следећи корак инсталације припрема простор на вашем хард-диску на који ће cp6Linux бити снимљен. Сваком поједином оперативни систем на вашем рачунару ће бити потребан засебан део диска на коме ће снимати своје програме. Такав један део диска се назива партиција. Уколико већ имате инсталиран неки оперативни систем на вашем рачунару, биће вам понуђена опција да постојећу партицију смањите како бисте ослободили простор за партицију намењену за cp6Linux. Одаберите колико простора желите да одвојите за свој нови систем повлачењем разделника између партиције постојећег оперативног система и партције за cp6Linux.

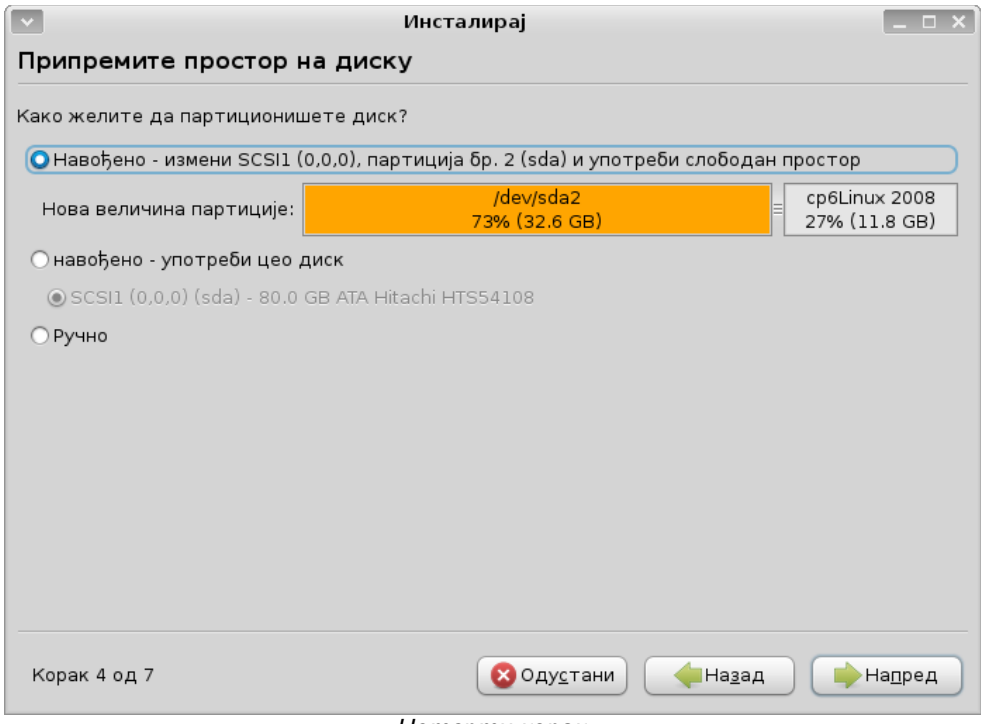

Четврти корак

Уколико немате други оперативни систем на рачунару или желите да након инсталације користите само cp6Linux онда можете изабрати да се комплетан хард-диск обрише и цео искористи за cp6Linux. Одаберите ову опцију **само** ако сте сигурни да вам није потребно ништа од података и програма који се већ налазе на диску.

Постоји и опција за ручно прављење партиција помоћу ког ћете имати највиши степен контроле величине и распореда партиција на вашем диску, али и највећу могућност да направите неку грешку и изгубите све своје податке. Уколико одаберете ову опцију, биће потребно да направите једну партицију величине макар 4GB са ext3 фајл системом за „/“ тачку качења и једну swap партицију величине дупло више него што имате расположиве радне меморије.

У петом кораку инсталације креирате ваш основни кориснички налог. Потребно је да унесете ваше име и презиме, корисничко име, лозинку и име рачунара. Овај кориснички налог ће се користити и за администрацију система и додавање још корисника када се систем инсталира.

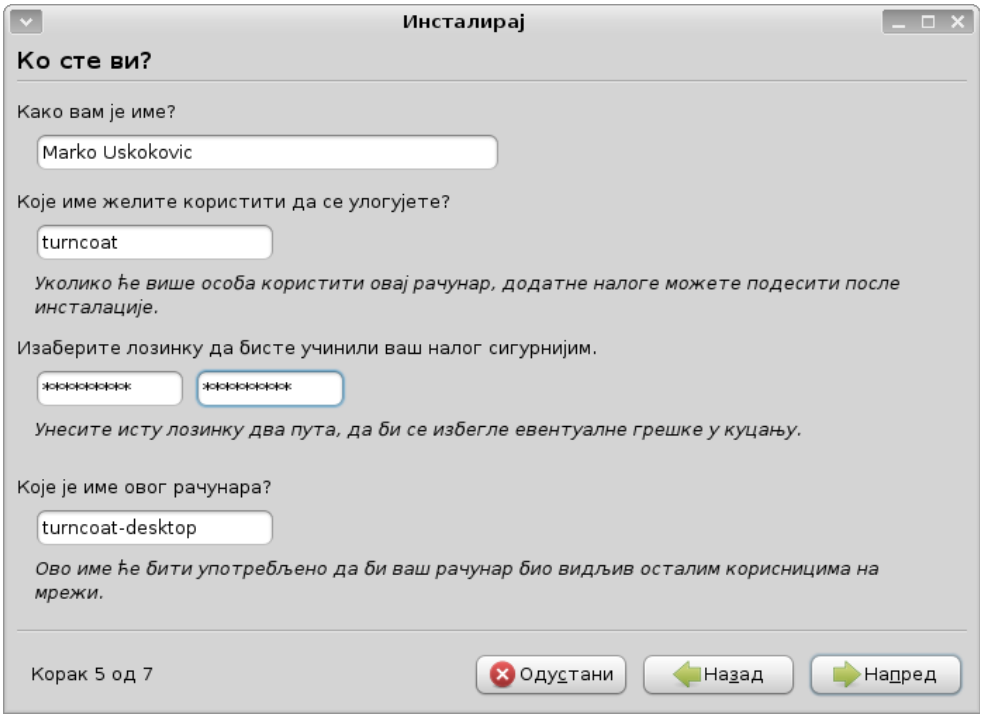

Пети корак

Шести корак инсталације ће бити прескочен уколико немате други оперативни систем на вашем рачунару. Он служи за миграцију постојећих подешавања корисничких налога са тих оперативних система. Довољно је да штиклирате подешавања која желите да мигрирате и одаберете налог за који ће та подешавања бити коришћена.

Као последњи корак инсталације, даје се преглед одабраних опција и партиција које ће бити коришћене за cp6Linux и тражи се потврда за наставак инсталације. До овог корака ништа на вашем систему није мењано, тако да треба два пута проверити да ли су све опције добро изабране пре наставка инсталације.

Инсталација даље тече аутоматски, напре креирањем партиција и фајл система на њима, затим копирањем фајлова, аутоматским подешавањем сисема и инсталирањем бут менаџера. На крају инсталације се нуди рестартовање рачунара како би се покренуо инсталирани систем и, као друга опција, наставак рада у лајв ДВД окружењу.

Поглавље 3

3. Кућна употреба cp6Linux дистрибуције

Стартовање система

Уколико је на вашем рачунару cp6Linux инсталиран паралелно са неким другим оперативним системом, стартовање оперативног система након укључивања рачунара ћете обавити одабиром ставке из понуђеног менија. Подразумевано подешавање програма *GRUB*, вашег управника стартовања система, је да је cp6Linux прва ставка која ће се аутоматски учитати након 10 секунди. За то време можете стрелицама ваше тастатуре и тастером ентер одабрати неку од других понуђених опција, уколико постоје. Када сте одабрали ставку везану за cp6Linux, почеће стартовање система и на екрану ће бити приказан напредак учитавања и на крају ће бити учитано графико окружење и програм GDM који од вас тражи корисничко име и шифру.

Пријављивање на систем

Linux је оперативни систем на коме може постојати више корисника који паралелно могу извршавати своје програме или бити пријављени на систем у исто време.

Да бисте започели са радом на вашем рачунару, потребно је да се представите систему, како бисте могли да приступите вашим подацима и како би се учитала ваша подешавања. Ваш налог одликује корисничко име и шифра које је потребно унети у одговарајућа поља. Из овог пријавног екрана можете такође и одабрати језик, писмо или сесију коју желите да покренете или искључити рачунар.

GDM управник пријављивања на систем

Радно окружење

У ср6Linux дистрибуцији, подразумевано радно окружење је Гном (GNOME), мада се и додатна окружења лако могу додати. Гном окружење се одликује једноставном употребом, великим бројем алата и програма који су уклопљени у заокружену целину, као и веома добром подршком за локализацију програма.

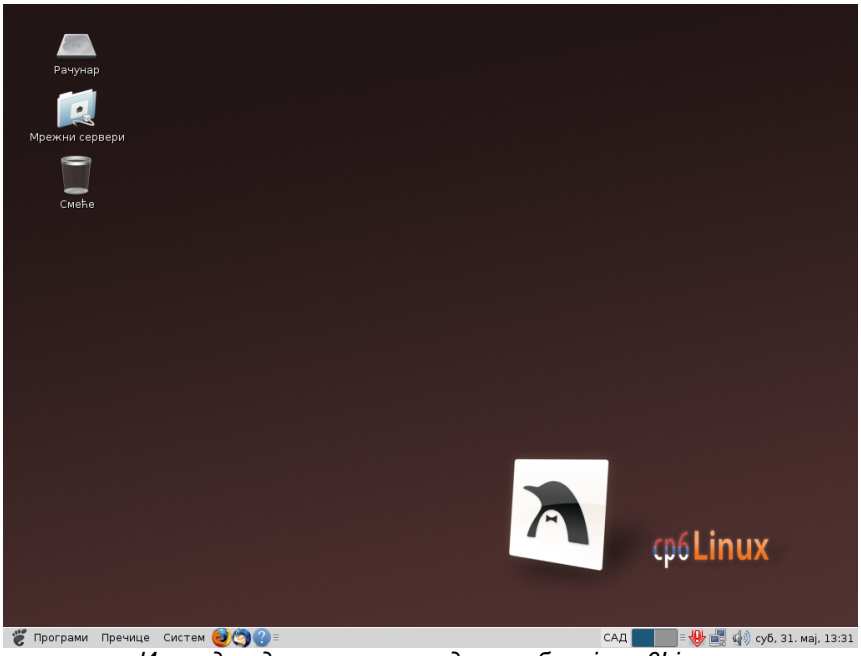

Изглед радног окружења дистрибуције ср6Linux

На радној површина Гном окружења у ср6Linux дистрибуцији се подразумевано налазе иконе „Рачунар“, „Мрежни сервери“ и „Смеће“. У доњем делу екрана се налази панел на коме се, између осталог, налазе и менији програма, пречица и алатки за подешавање. Програми су у менију распоређени према категоријама употребе, тако да се нпр. Firefox веб читач логично налази у подменију „Интернет“.

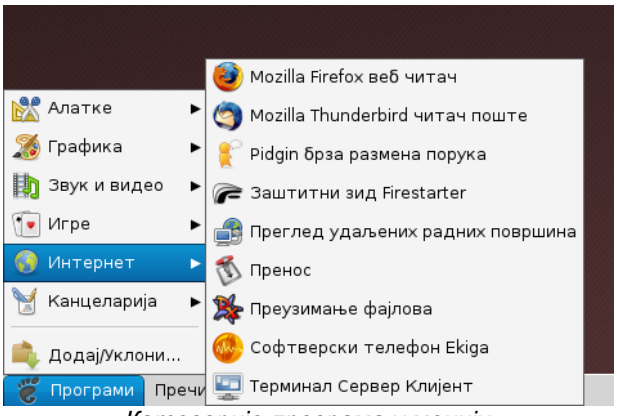

Категорије програма у менију

У менију „Пречице“ се налазе ваше омиљене фасцикле, као што су „Лична фасцикла“, „Радна површ“, „Документи“ и сл., али и пречице ка ЦД и ДВД уређајима, прикаченим USB дисковима, дискетама и мрежним локацијама које сте повезали. Алатка за претраживање фајлова и списак недавно отворених докумената се такође налази овде.

Мени „Систем“ садржи систем помоћни, корисничке поставке и административне алатке за подешавање система. Такође се ту налази и ставка „Заврши...“ којом се можете одјавити са система, искључити или рестартовати ваш рачунар.

Подред основних менија, на доњем панелу се налази списак отворених прозора и обавештајна зона са иконама које вам дају информације о датуму и времену, статусу мреже и статусу различитих програма који се извршавају у позадини. На пример, када покренете програм „Pidgin“ за брзу размену порука, његова икона ће се појавити у обавештајној зони како бисте видели обавештење о пристиглим порукама и када је главни прозор програма затворен.

Доњи панел са менијима, иконама програма, списком прозора, алаткама и обавештајном зоном

У десном углу панела се такође налази и алатка за промену распореда тастера на тастатури, алатка за контролу јачине звука и алатка за измену радних површина. Наиме, када у Гном окружењу користите већи број отворених прозора можете их преместити на додатне радне површине уколико вам зафали простора. Кликом на одговарајућу радну површину сакрићете једне, а приказати друге отворене прозоре. Прозоре можете премештати између радних површина одабирањем одговарајуће ставке из управљачког менија прозора. Он се добија десним кликом на наслов прозора (у врху прозора) односно на ставку прозора у листи прозора на панелу. Када вам је потребно да померате прозор по екрану, то можете урадити превлачењем његове насловне линије или превлачењем било ког дела прозора док држите притиснут тастер „*Alt*“.

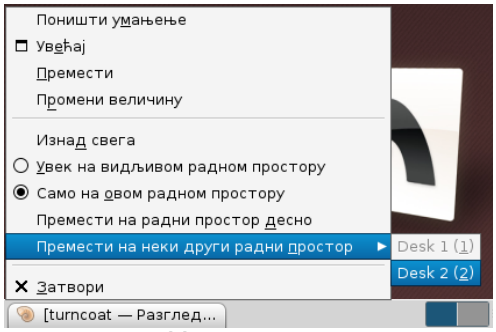

Мени прозора

Иконе за покретање програма или додатне алатке различитих намена (нпр. белешке, закључавање екрана или временску прогнозу) можете поставити на панел тако што ћете десним тастером миша кликнути на празан део панела и одабрати ставку „Додај на панел...“. Уколико вам зафали места на панелу, увек можете додати и још неки панел, на истој или другим ивицама екрана, тако што ћете одабрати ставку „Нови панел“ из истог менија панела.

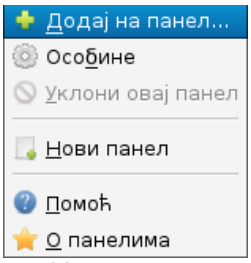

Мени панела

Када вам је потребно да на радну површину или панел додате неки програм из менија како бисте му брже приступали, то можете урадити превлачењем жељене иконе из менија на радну површину, односно панел.

Разна подешавања Гном окружења

Промена корисничке шифре

Промена корисничке шифре за приступ вашим фајловима и подешавањима, се, као и сва подешавања која утичу само на вас, а не и на друге кориснике на систему, покреће из менија „Систем→Поставке“. Када из овог менија одаберете ставку „О мени“ отвориће вам се прозор у ком можете унети ваше контакт информације како их не бисте морали уносити појединачно за сваки програм у коме се те информације користе.

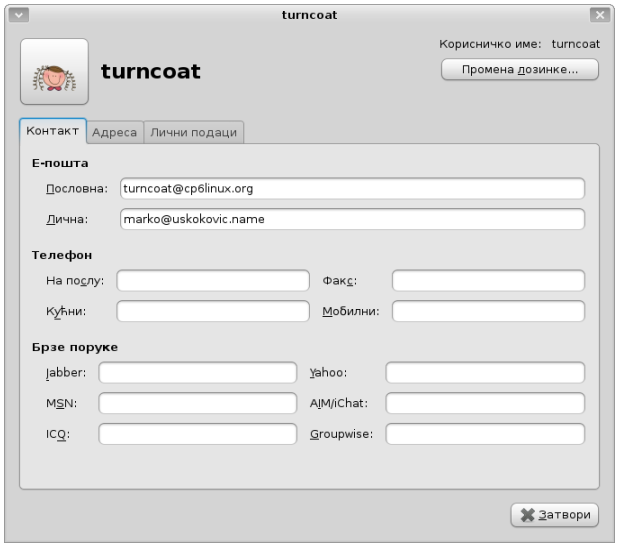

Информације о кориснику

Уколико кликнете на дугме „Промена лозинке...“ у горњем десном углу овог прозора отвориће вам се прозор у коме најпре морате унети своју тренутну шифру како бисте потврдили свој идентитет, а затим два пута нову шифру. Уколико сте је исправно унели два пута, моћи ћете да кликнете на дугме „Промени лозинку.“

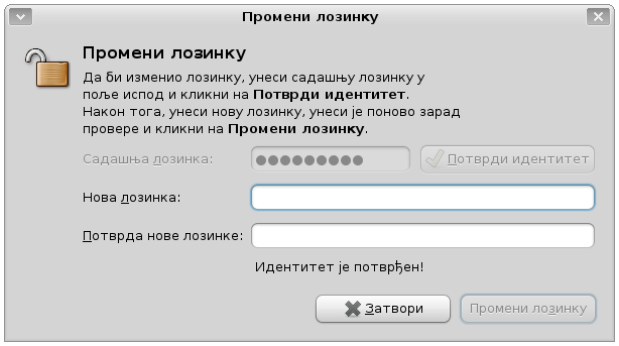

Промена шифре

Подешавања миша

У дијалогу који се покреће из менија „Систем→Поставке→Миш“ могу се поставити разне опције миша као што је коришћење левом или десном руком, брзина померања, праг превлачења и време за дупли клик. Додатне опције које поспешују приступачност коришћења миша (нпр. гестови миша) се такође могу поставити овим дијалогом.

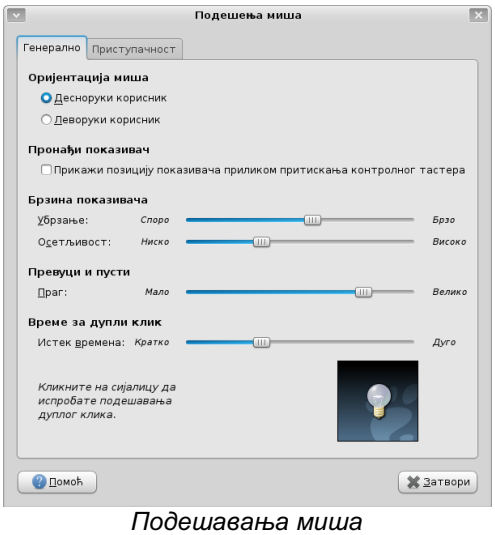

Подешавања миша

Подешавања тастатуре

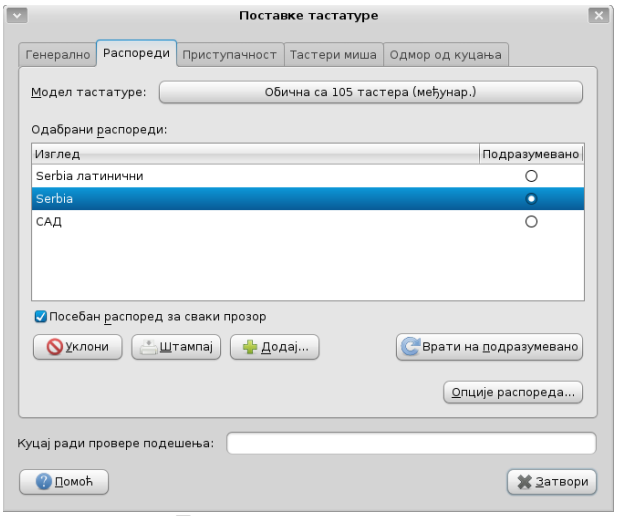

Поставке тастатуре

Поставке тастатуре се обављају у дијалогу који се покреће из менија „Систем→Поставке→Тастатура“. У првој картици овог дијалога се подешава брзина понављања уноса карактера и брзина трептања курсора. Друга картица служи за подешавање модела тастатуре и распореда тастера на тастатури. Подразумевано су одабрани ћирилички, латинички и амерички распоред тастера и њих можете мењати или кликом на икону за промену распореда која се налази на панелу или пречицом тастатуре „Alt+Shift“. Ако желите да промените ову пречицу, то можете урадити кликом на дугме „Опције распореда“ и одабирањем начина промене распореда. Неки корисници воле да користе тастер са „Windows“ знаком за промену распореда само док се он држи притиснут. Тако ћете брже куцати ако пишете ћириличким писмом, а затреба вам понекад само неколико латиничких слова јер нема потребе да често мењате распоред.

Подразумевано се за сваки прозор користи засебан распоред тастера, али то можете онемогућити из овог дијалога. Уколико не знате где се који карактер налази на тастатури можете кликнути десним тастером на икону на панелу за промену распореда тастера и одабрати „Прикажи текући распоред“. Ту можете видети да се, нпр. наши наводници („“) налазе на тастерима С и Д, али да су на трећем нивоу уноса карактера. То значи да је за њихов унос потребно притиснути десни Alt тастер заједно са тастером С, односно Д. Унос четвртог нивоа (који је потребан нпр. за унос » « наводника) се обавља коришћењем комбинације десног тастера Alt и Shift заједно са тастером чији карактер четвртог нивоа треба унети.

Од осталих опција тастатуре у овом дијалогу се налазе поставке боље приступачности и опционо контролисање миша путем тастатуре, али и јако занимљива могућност коришћења форсираног одмарања од куцања. Наиме, да бисте спречили замор руку, прстију и очију током куцања, можете себе натерати на кратку паузу сваких сат времена, или колико већ желите, тако што ћете у последњој картици овог дијалога одабрати интервал блокирања тастатуре и дужину паузе. Немојте само поставити паузу дужу од интервала блокирања иначе ништа нећете урадити.

Подешавања пречица

Многе ствари се могу много брже обавити коришћењем пречица тастатуре него коришћењем миша. На пример, да бисте затворили тренутно активни прозор, можете користити пречицу Alt+F4 уместо да кликнете мишем на икону X у горњем десном делу прозора. Остале често коришћене пречице су Alt+Tab (за промену активног прозора), затим Alt+F1 за отварање главног менија и Alt+F2 за брзо покретање одређеног програма или команде. У дијалогу који се покреће путем менија „Систем→Поставке→Пречице на тастатури“ можете видети комплетан списак пречица које су у употреби, променити комбинацију тастера за одређене употребе или дефинисати нове.

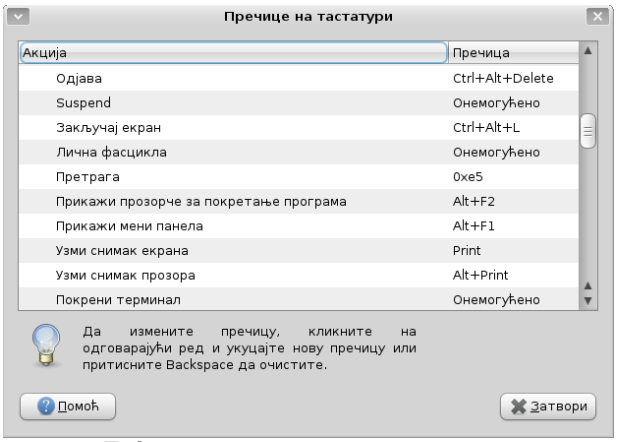

Подешавања пречица тастатуре

Подешавање изгледа

Постоје две групе корисника Linux оперативног система: они који раде у командном окружењу куцајући команде којима обављају потребне активности и они који су опседнути лепотом свог графичког окружења. Иако се пројектни тим cp6Linux дистрибуције потрудио да вам пружи леп дизајн изгледа прозора икона и осталих графичких ефеката, можда ћете желети да прилагодите те ефекте свом укусу. Та подешавања се обављају из дијалога који се покреће уз менија „Систем→Поставке→Изглед“.

Прва картица овог дијалога вам пружа избор између инсталираних тема изгледа. Једна тема се састоји од одабране комбинације изгледа контрола, боја, ивица прозора, скупа икона и иконе курсора миша. Понуђене теме можете прилагодити својим потребама изабирањем појединих компоненти изгледа, или можете инсталирати нову тему. Сајтови као што је art.gnome.org садрже велики број тема које можете преузети и инсталирати овим дијалогом.

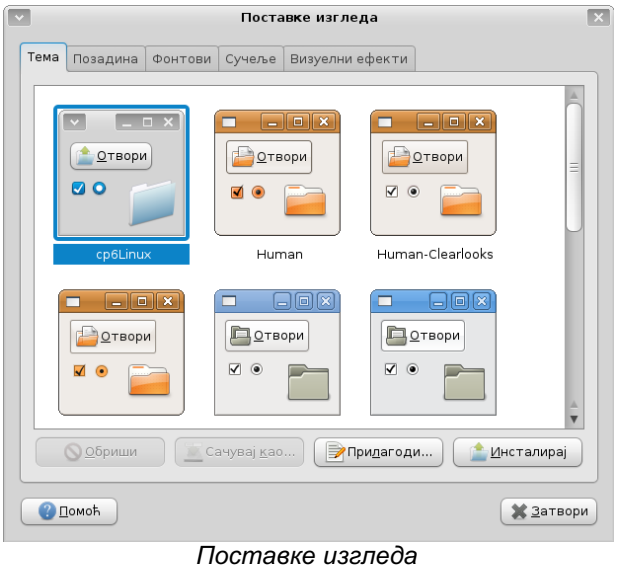

Поставке изгледа

У другој картици овог дијалога може се поставити позадина радне површине, а у трећој подразумевани фонтове који се користе, као и начин њиховог исцртавања. На TFT и LCD мониторима најбољи изглед карактера постиже се коришћењем дотеривања испод тачке.

Уколико имате новију графичку карту можете користити 3Д визуелне ефекте које пружа Compiz менаџер прозора. У последњој картици дијалога за подешавање изгледа можете изабрати ниво ефеката који ће бити коришћени или покренути додатни дијалог за ручно подешавање жељених 3Д ефеката.

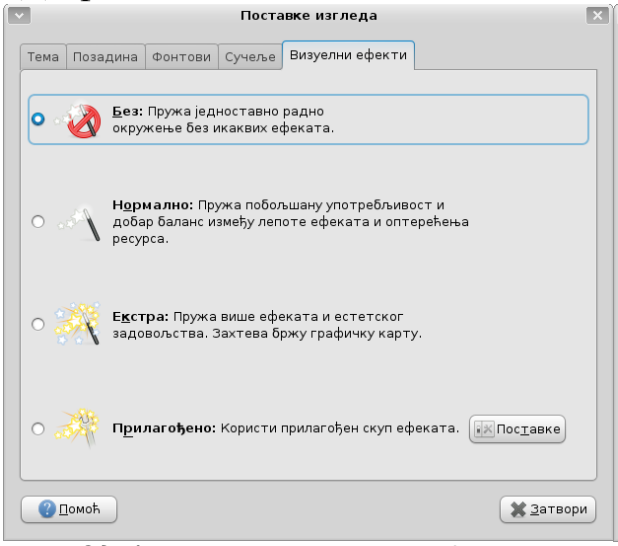

Одабирања нивоа визуалних ефеката

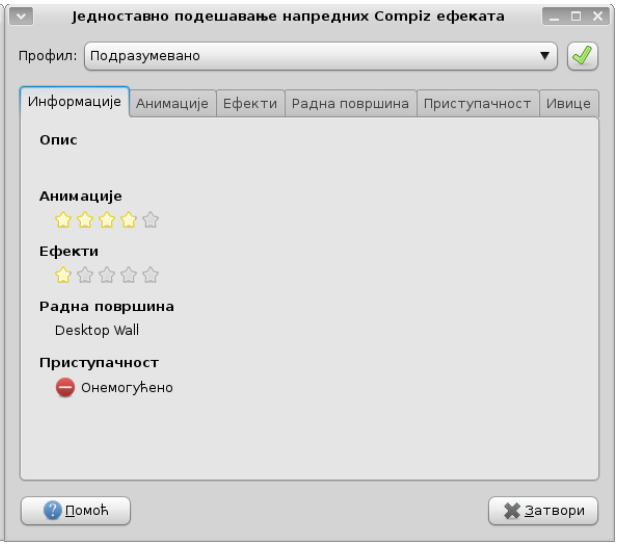

Ручно одабирање ефеката

Подешавања чувара екрана

Чувар екрана приказује анимације на екрану и опционо закључава рачунар када се он не користи неко одређено време. Закључавање спречава недозвољену употребу рачунара док нисте ту, а анимације спречавају оштећења која могу настати код старијих монитора уколико се једна иста слика приказује на екрану дуго времена. Да бисте искључили чувара екрана када се покрене потребно је померити миша или притиснути неки тастер (и унети шифру ако сте тако одабрали у подешавањима). У дијалогу „Систем→Поставке→Чувар екрана“ можете одабрати време после ког се покреће анимација, изабрати једну од понуђених анимација, назначити да желите насумично одабирање анимација или приказивање слика из наведене фасцикле.

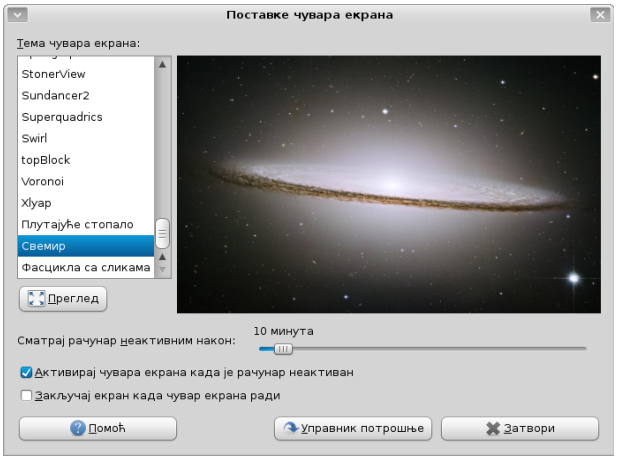

Поставке чувара екрана

Одабирање резолуције екрана

У дијалогу који се покреће као „Систем→Поставке→Резолуција екрана“ можете одабрати коју резолуцију, освежавање и ротацију екрана желите да користите за расположиве екране. Уколико користите два монитора можете подесити дуплирање слике на оба (као код коришћења пројектора) или проширивање радне површине на оба екрана. Уколико прикачите додатни монитор након стартовања рачунара, морате кликнути на дугме „Детектуј екране“ како би он био препознат и активиран.

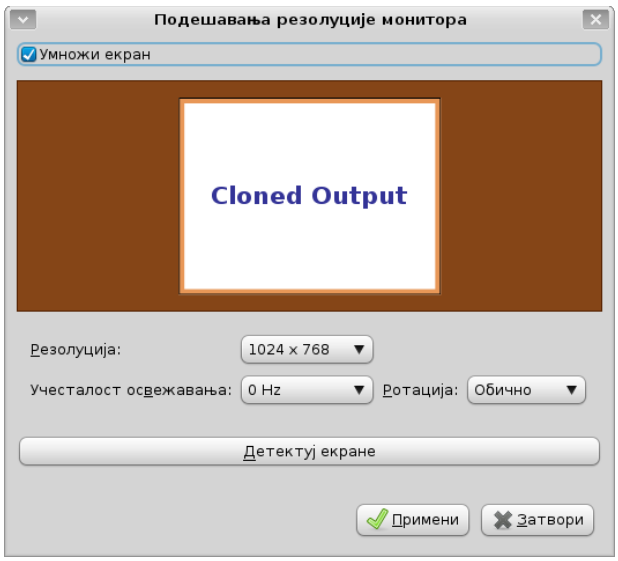

Подешавање монитора

Подешавање мрежног проксија

Мрежни посредник или прокси је сервер кроз који ваш рачунар приступа Интернету и који убрзава прегледање страница. Уколико ваш Интернет провајдер користи прокси сервер, можете подесити његову адресу у одговарајућем дијалогу „Систем→Поставке→Мрежни посредних“ и сви програми ће моћи да користе та ваша подешавања.

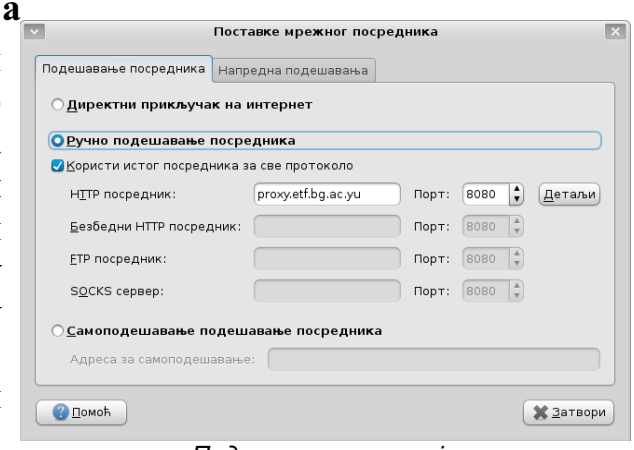

Подешавање проксија

Аутоматско покретање програма

Коришћењем дијалога из менија „Систем→Поставке→Сесије“ могу се навести програми који треба да се аутоматски стартују када се пријавите на систем. Довољно је да кликнете на дугме „Додај“ и одаберете жељени програм, или можете покренути све програме које желите да се аутоматски стартују и да их у трећој картици сачувате.

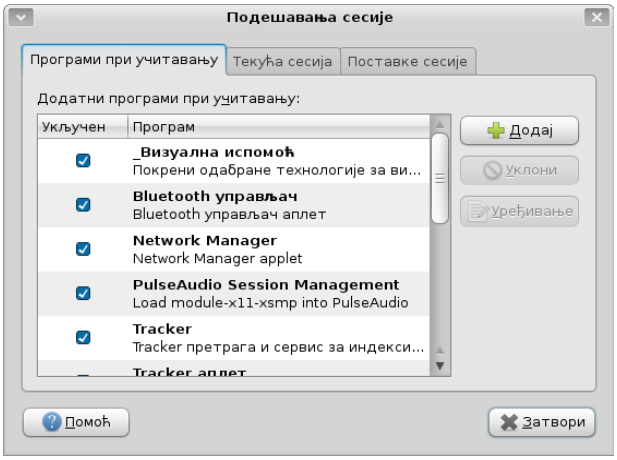

Управљање фајловима

Фајл менаџер Nautilus

Nautilus је подразумевани програм за рад са фајловима у Гном окружењу. Он се покреће када из менија „Пречице“ одаберете неку локацију као што је „Лична фасцикла“ или „Радна површ“.

Nautilus је веома прилагодљив што се тиче приказа фајлова и директоријума. Подразумевани преглед је у облику икона, када се за директоријуме приказује икона фасцикле, а за фајлове икона која одговара типу фајла (види икону фајла „песма.mp3“ на слици испод) или умањеном приказу садржаја фајла (фајл „слика.jpg“) ако га је могуће приказати.

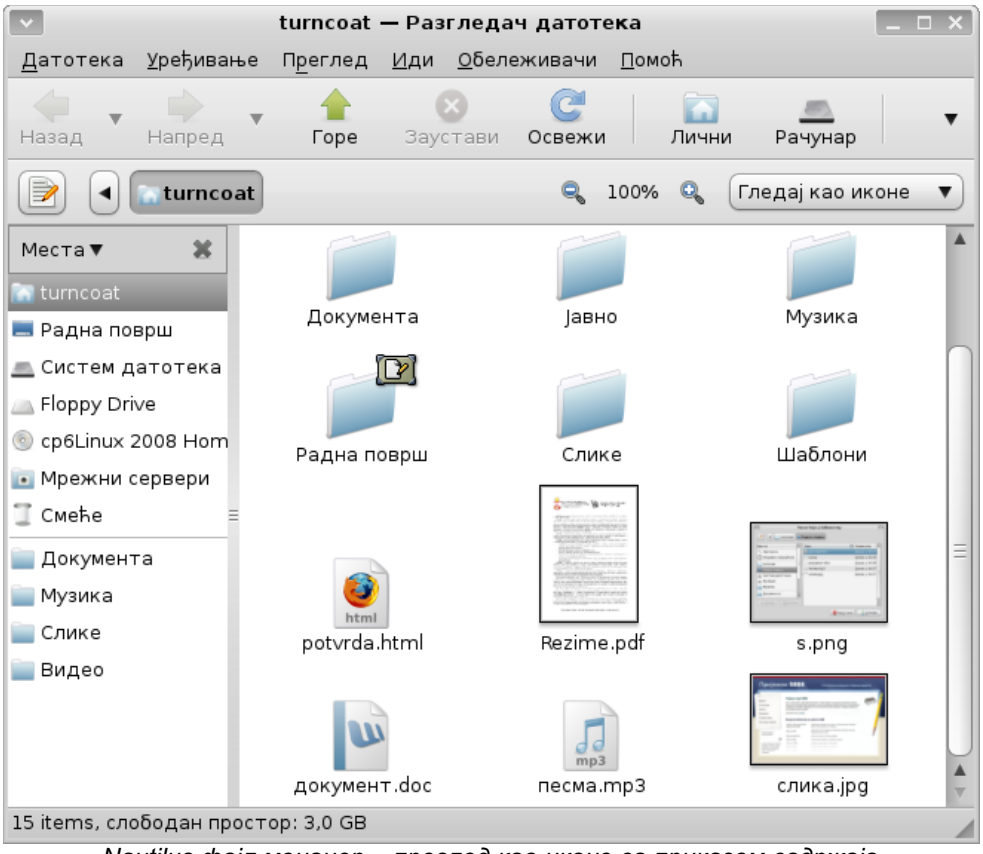

Nautilus фајл менаџер – преглед као иконе са приказом садржаја

Nautilus подржава и преглед фајлова и директоријума у облику списка када се исписује више информација о појединим фајловима: њихов тип, величина, датум последње промене и сл. Такав приказ се омогућава из менија „Преглед“ или из контролне линије изнад списка фајлова.

Nautilus пружа могућност и зумирања приказа фајлова како бисте на екрану могли да прикажете више фајлова или да приказ њиховог садржаја буде јаснији. За то је довољно кликнути на лупу са знаком + ili –.

Када се из једног директоријума прелази у његов поддиректоријум, Nautilus га подразумевано приказује у истом прозору, и креира дугме намењено том директоријуму у контролној траци изнад листе фајлова. На тај начин се можете лако кретати кроз хијерархију директоријума и вратити се у директоријум који је недавно посећен.

Као алтернативу, Nautilus може пролазити кроз директоријуме отварајући нови прозор за сваки нови директоријум у који се улази, што је згодно за превлачење и пуштање фајлова из једног у други директоријум. Овакво понашање се подешава у другој картици дијалога који се отвара путем менија „Уређивање→Поставке“, где треба штиклирати опцију „Увек отварај директоријуме у прозорима“.

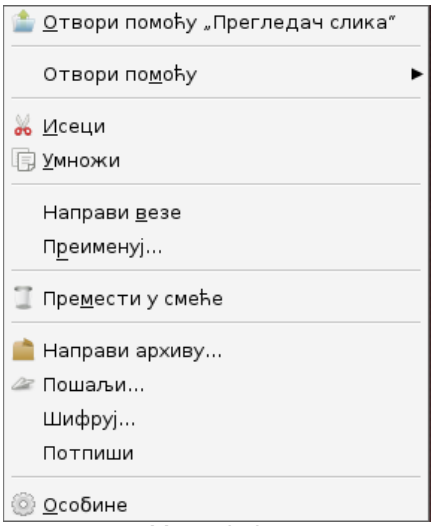

Мени фајла

Рад са фајловима у Nautilus-у се већином обавља десним кликом на одређени фајл и бирањем одговарајуће опције из менија који се појави. Поред стандардних опција тог менија, као што су „Отвори помоћу...“, „Исеци“ и „Умножи“, ту су и опције „Преименуј“, „Премести у смеће“, „Пошаљи“ и „Направи архиву“.

Када се на фајл кликне левим тастером миша два пута, тај фајл ће бити отворен програмом који је подразумеван за тај тип фајла. Десним кликом на фајл и одабирањем ставке „Отвори помоћу→Отвори неким другим програмом...“ можете одабрати неки други програм којим желите да га отворите. Уколико два пута кликнете на текстуални фајл, може вам се приказати дијалог у коме треба да се одлучите да ли желите да прикажете садржај фајла или да га покренете. То је случај са текстуалним фајловима који су извршне скрипте, дакле извршни програми. Уколико не знате шта је садржај тог фајла или његово порекло, не би требало да га покрећете.

Када желите да обришете неки фајл, он се подразумевано премешта у канту за смеће која се налази на радној површини, како бисте могли да га вратите уколико сте га грешком избрисали. Ако сте сигурни да вам фајл више неће требати онда можете десним кликом на канту за смеће на радној површини одабрати ставку „Избаци смеће“, чиме ће фајл или фајлови који су унутра заста бити избрисани и простор на диску ће бити ослобођен. Ако отворите канту за смеће са радне површине, видећете који су фајлови и директоријуми у њој и моћи ћете да их опцијом „Исеци“ из менија фајлова преместите из канте за смеће тамо где желите.

Опција „Пошаљи“ из менија који се добија десним кликом на фајл вам даје могућност слања одабраног фајла (или групе фајлова) е-поштом кориснику чију адресу унесете у прозору који се прикаже. У том прозору можете назначити да се одабрани фајлови компресују и пошаљу као један .zip, .tar.gz ili .tar.bz2 фајл.

Када вам је потребно да компресујете одређени фајл, групу фајлова или директоријум, довољно је да кликнете на њега десним тастером и из менија одаберете опцију „Направи архиву...“. Nautilus има подршку за разне типове архива од којих су најпознатије оне са екстензијама .zip, .rar, .tar.gz и .tar.bz2. Последње две наведене су стандардне у Linux свету и пружају бољу ефикасност компресије дајући мање фајлове него прве две наведене које су стандардне у Windows оперативном систему. Наравно и једни и други типови архива се могу користити у свим оперативним системима.

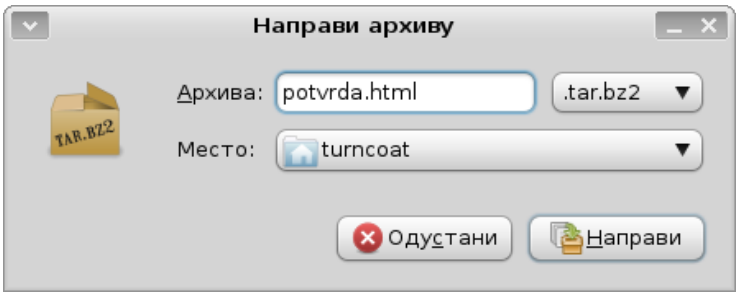

Компресовање фајлова

Да би се архива фајлова распаковала, довољно је кликнути десним тастером на њу и из менија одабрати ставку „Распакуј овде...“. Тиме ће бити креиран директоријум који се зове као и архва, али без екстензије и у њему ће се налазити фајлови из архиве. Ако желите да распакујете архиву у неки други директоријум или да распакујете само неке фајлове из архиве, онда можете кликнути два пута на фајл чиме ће се отворити програм „Управљач архивама“.

Разне информације о неком фајлу или директоријуму можете видети када одаберете ставку „Особине“ из менија који се добија десним кликом на тај фајл. У првој картици овог дијалога се налазе основне информације о типу одабраног фајла, његовој величини и датумима последње промене и приступа. Другом картицом можете придружити неку сличицу том фајлу или директоријуму како бисте га лакше пронашли у списку фајлова, а у картици „Белешке“ можете записати нешто о том фајлу или директоријуму што вам је потребно да запамтите. За поједине типове фајлова у овом дијалогу ће постојати и одговарајуће картице као што су „Слика“ или „Документ“ у којима се могу видети информације о садржају тог фајла (нпр. димензије слике или аутор и број страна документа).

Рад са уклоњивим дисковима и уређајима

Уклоњивим дисковима као што су ЦД, ДВД или USB flash дискови може се једноставно приступати у Гном окружењу. Када убаците ЦД или ДВД диск, односно прикачите USB диск, одговарајућа икона ће се појавити на радној површини и у менију „Пречице“ и прозор са садржајем фајлова ће бити отворен ако је у питању обичан диск са подацима. Уколико убаците аудио ЦД или неки музички уређај који се повезује на USB, биће отворен програм за пуштање музике Rhythmbox. Ако убаците ДВД филм биће отворен видео плејер Totem. Такође, када повежете дигитални фото-апарат, биће отворен фото албум F-Spot којим можете копирати фотографије на ваш хард-диск или манипулисати њима како желите. Једино се садржај дискета не може аутоматски приказати. Када убаците дискету, неопходно је да је ручно отворите из менија „Пречице“. Дискетна јединица се, као и остали уклоњиви уређаји, такође може пронаћи и у прозору „Рачунар“ и из Nautilus-овог менија „Иди“.

Када завршите са радом са уклоњивим диском или уређајем, увек би требало да кажете систему да вам тај диск или уређај више није потребан и да сви подаци, који се евентуално налазе у кешу и чекају на ред за записивање, треба да се одмах упишу. То ћете урадити тако што ћете кликнути десним тастером на икону диска или уређаја на радној површини или у прозору „Рачунар“ и одабрати ставку „Демонтирај диск“, „Уклони“ или „Избаци“ у зависности од типа уређаја који је прикачен. Када икона нестане са радне површине, то значи да је диск или уређај безбедно откачити од рачунара. Ако то не урадите може се десити да не буду сачувани сви фајлови које сте снимали на диск.

Уколико имате проблема са уклањањем неког диска или уређаја, прво проверите да ли још увек користите тај уређај. Ако сте отворили неки програм или фајл са тог уређаја или диска, затворите га и тада би требало да можете да уклоните диск односно уређај.

Рад са дељеним дисковима

Рачунарима у локалној мрежи и њиховим директоријумима који су дељени путем Windows мреже, можете приступити коришћењем менија „Пречице→Мрежа“. Рачунаре којима желите да приступате путем FTP или SSH протокола, можете повезати помоћу дијалога који је добија отварањем менија „Пречице→Повежи се са сервером...“. Када се веза са жељеним рачунаром оствари, његовим фајловима можете приступити путем иконе на радној површини или кроз мени „Пречице“ и радити са фајловима на исти начин на који радите са фајловима на вашем рачунару.

Претраживање фајлова

Из менија „Пречице→Тражи датотеке...“ можете отворити дијалог за претраживање фајлова на вашем рачунару. У питању је једноставна алатка која претражује задати директоријум за фајлове чија имена садрже текст који унесете у одговарајуће поље. Ако вам је потребно претраживање по другим критеријумима (нпр. да фајл буде одређене величине, да садржи одређени текст, или да је преправљан пре одређеног времена) можете кликнути на „Прикажи још опција“ и одабрати критеријуме по којима желите да претражујете. Претрага се обавља када кликнете на дугме „Нађи“ и може потрајати и неколико минута у зависности од броја фајлова који се налазе у фасцикли коју претражујете и броја критеријума које сте задали.

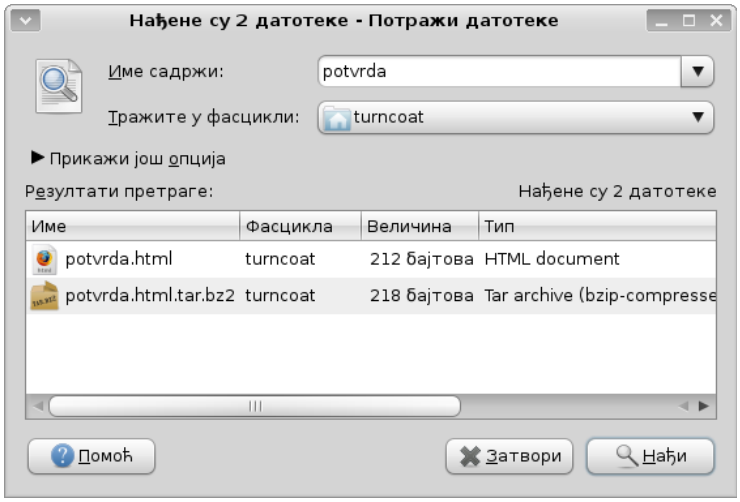

Претрага фајлова

Други начин за претраживање фајлова је коришћењем индексирања. Наиме, алатком Tracker можете подесити да се вршити стално надгледање вашег личног и осталих директоријума и да се врши индексирање имена и садржаја фајлова, е-поште, дневника брзих порука и слично. Индексирање се врши у позадини и резултати се смештају у локалну базу података, тако да се жељени садржај може брже пронаћи.

Подешавање индексирања помоћу алата Tracker се обавља дијалогом „Систем→Поставке→Претрага и индексирање“, а претраживање се обавља програмом „Програми→Алатке→Tracker алат за претрагу“ или помоћу аплета „Чаробна линија“ кога можете ставити панел.

Преглед искоришћености простора на диску

Програм „Анализер искоришћености диска“ који се може покренути из менија „Програми→Алатке“ даје графичку представу величине ваших директоријума на диску и то у облику прстенова који означавају дубину директоријума у хијерархији. На тај начин ћете најлакше открити где вам се мистериозно загубило тих неколико гигабајта простора на диску.

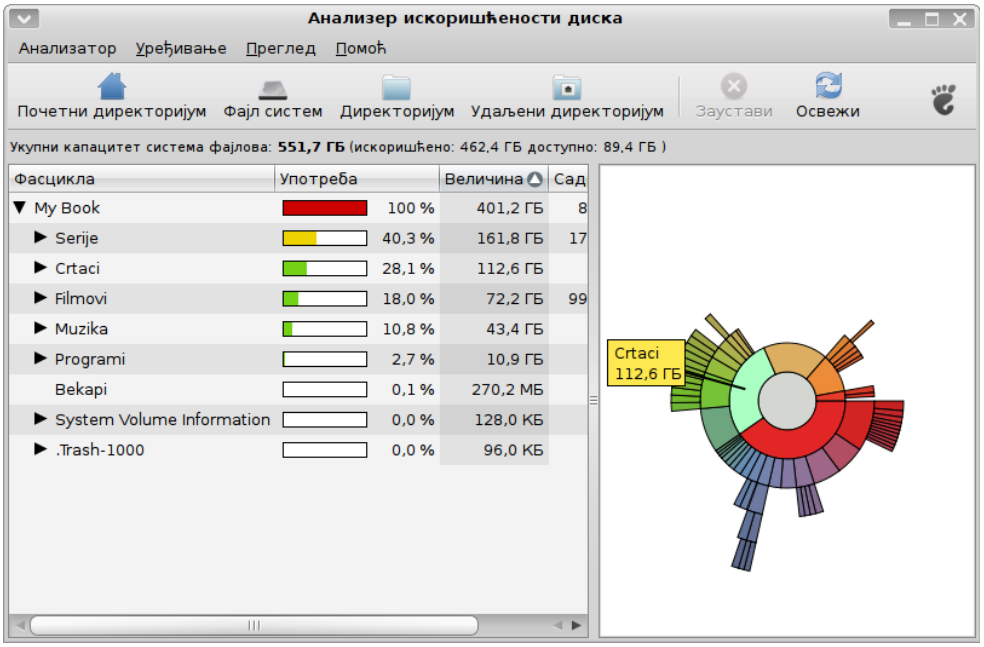

Преглед величине директоријума

Кликом на одговарајуће дугме у палети алатки можете прегледати ваш лични директоријум, комплетан фајл систем, неки одређени директоријум или чак директоријум који се налази на неком другом рачунару.

Ако желите да видите колико је простора заузето на свим партицијама на вашем хард-диску и уклоњивим дисковима које сте прикачили, можете отворити „Уређивање→Поставке“.

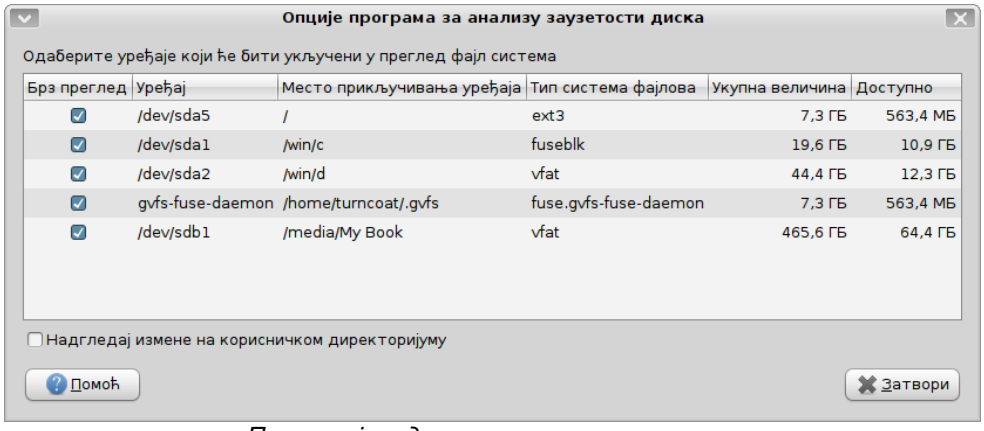

Партиције и дискови на вашем рачунару

Управљање софтвером

За управљање софтвером у дистрибуцији ср6Linux користе се менаџери пакета доступних у репозиторијумима. Репозиторијуми (складишта) програма се физички могу налазити на ЦД-у, ДВД-у, на вашем хард-диску или на Интернету. Задатак менаџера пакета је да води рачуна о томе који се све програми могу инсталирати, да пружи могућност претраживања базе програма и њихових описа, да води рачуна о евентуалним међузависностима пакета и да аутоматизује процес прибављања пакета, њиховог распакивања и инсталирања. Кроз менаџер пакета се, наравно, програми могу и избрисати или ажурирати новијом верзијом када је она доступна.

Додавање/Уклањање програма

Овај менаџер пакета се покреће из менија „Програми→Додај/Уклони“ и пружа вам једноставан начин претраживања и изабирања програма који се желе додати или избрисати. Програми су распоређени по категоријама, а можете претраживати базу од око 2000 програма по имену или опису. Да бисте инсталирали или обрисали програм довољно је штиклирати или одштиклирати поље лево од његовог имена и да кликнете на „Примени промене“. Биће вам затражена ваша администраторска шифра и након њеног уноса ради потврде вашег идентитета програм ће бити инсталиран и смештен у одговарајућу категорију главног менија.

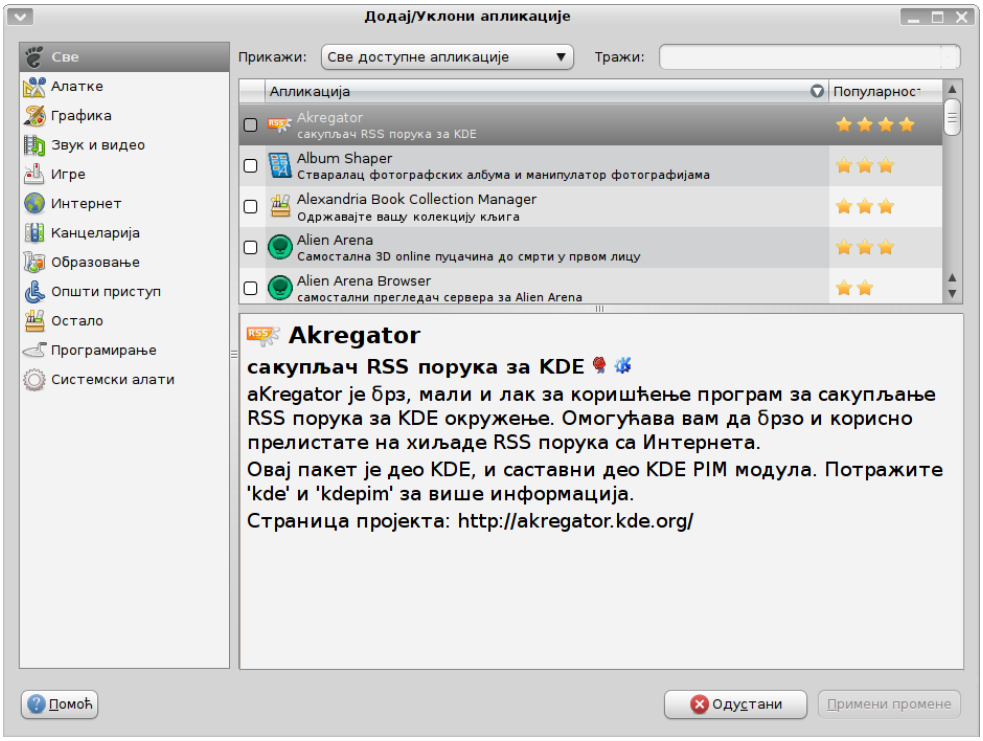

Једноставно инсталирање програма

Ажурирање система

Систем за инсталирање пакета у дистрибуцији cp6Linux вам, осим инсталирања и брисања програма, омогућава и да на свом рачунару увек имате најновије верзије програма.

Ажурирање система је важно радити јер се њим исправљају уочене грешке, уклањају безбедносни пропусти и обезбеђују нове могућности. Уколико имате приступ Интернету, систем ће аутоматски проверавати да ли постоје новије верзије програма које користите и када их пронађе даће вам одговарајућу поруку у обавештајној зони. Ажурирање можете покренути алатком „Управник надоградње система“ која се покреће из менија „Систем→Администрација“.

Уколико немате сталан приступ Интернету, ипак можете вршити ажурирање вашег система. На матичном сајту пројекта cp6Linux (www.cp6Linux.org) се периодично објављују слике ЦД-ова који садрже све пакете чија је нова верзија објављена. Када преузмете и нарежете такав диск, биће довољно да га убаците у ваш ЦД читач. Систем ће препознати да се ради о диску за ажурирање система и понудиће вам да отворите менаџер пакета којим можете инсталирати ажуриране верзије пакета.

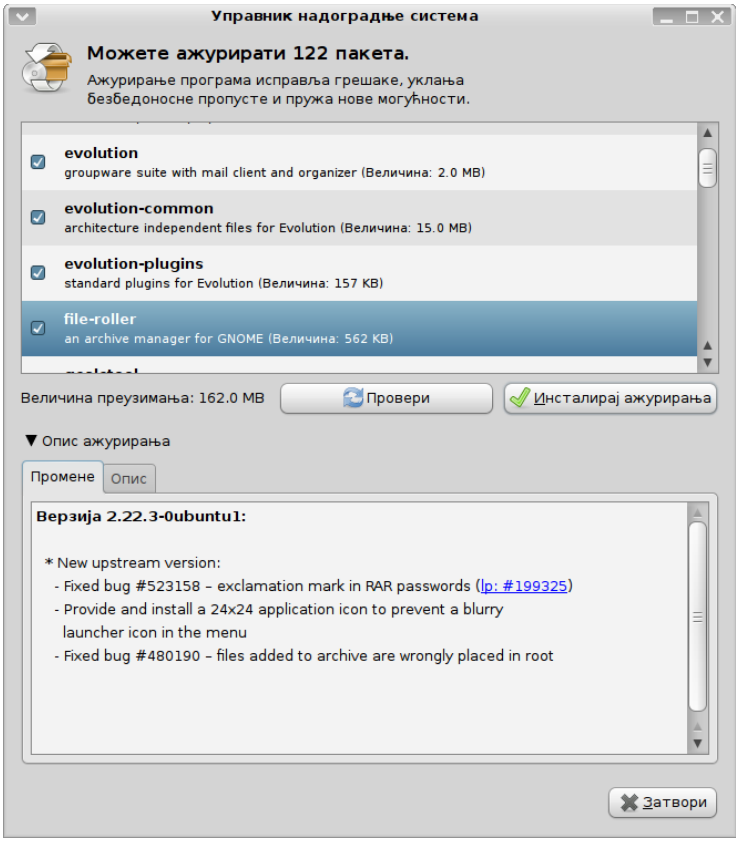

Ажурирање пакета

Управљање хардвером

Linux има укључену подршку за велики број хардверских уређаја. За највећи број уређаја није потребно инсталирати никакве драјвере, већ ће систем аутоматски препознати уређај и ставити га у употребу. Таква је ситуација са штампачима, скенерима, дигиталним камерама и другим уређајима који се вежу на USB.

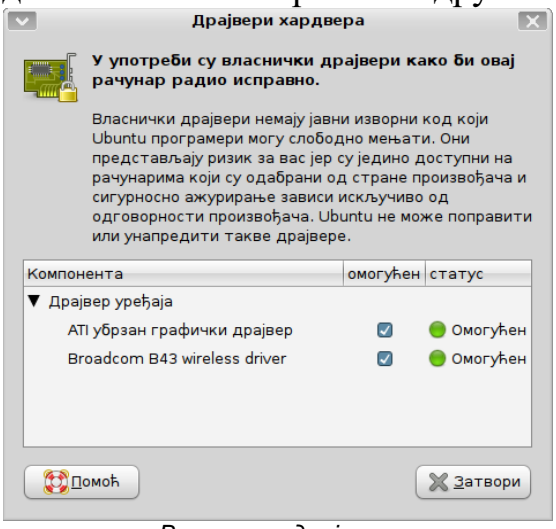

Власнички драјвери

Власнички драјвери

На жалост, неки произвођачи хардвера не обезбеђују изворни код драјвера својих уређаја тако да Linux кернел не укључује директно подршку за такве уређаје. То је најчешће случај са графичким картама, бежичним мрежним картама или другим уређајима који имају затворени фирмвер. Да бисте укључили подршку за такве уређаје, можете користити алатку „Драјвери хардвера“ из менија „Систем→Администрација која ће вам након што унесете администраторску шифру приказати уређаје за које се могу инсталирати власнички драјвери. Штиклирајте драјвере које желите и биће инсталирани.

Bluetooth

Подршка за Bluetooth уређаје је подразумевано укључена у cp6Linux. Ако ваш рачунар има адаптер за Bluetooth моћи ћете да примате и шаљете фајлове другим рачунарима и уређајима. Слање се обавља директно из Nautilus-овог менија фајлова опцијом „Пошаљи“. Примање фајлова се или обавља аутоматски или након ваше потврде да желите да примите тај фајл, у зависности како сте одабрали у алатки за подешавање „Систем→Поставке→Bluetooth“. Када се први пут повезујете са неким уређајем потребно је обавити упаривање и успостављање односа поверења уношењем истоветн шифре на оба уређаја. Да бисте прегледали фајлове и друге ресурсе које пружају оближњи уређаји, можете одабрати „Претражи уређај“ из менија који се добија када кликнете десним тастером на Bluetooth икону у обавештајној зони.

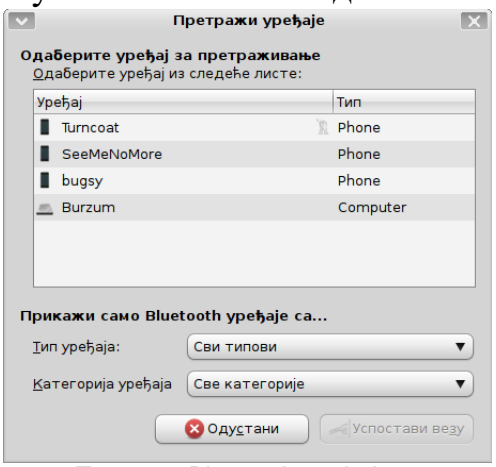

Приступ Bluetooth уређајима

Штампачи

Највећи број штампача који се каче на USB порт ће бити аутоматски препознати и стављени у употребу: систем ће вас обавестити о томе да је штампач повезан и он ће се појавити међу доступним штампачима у дијалогу за штаму свих програма који подржавају штампање.

Уколико користите штампаче који се каче на паралелни порт, Bluetooth штампаче или мрежне штампаче, мораћете ручно да их додате. То се ради алатком „Штампање“ из менија „Систем→Администрација“. Након што унесете администраторску шифру кликните на дугме „Нови штампач“ и у првом дијалогу одаберите врсту штампача (паралелни, Bluetooth, мрежни, IPP, LPD/LPR, Samba...), затим у другом дијалогу произвођача вашег штампача, у трећем дијалогу модел и неки од понуђених драјвера и у четвртом дијалогу одаберите произвољно име штампача, опис и локацију.

Уколико имате мрежне штампаче који се оглашавају на локалној мрежи, можете укључити аутоматско повезивање таквих штампача: штиклирајте „Приказуј дељене штампаче“ и они ће се појавити у дијалогу за штампу. Такође, ако желите да другим рачунарима у локалној мрежи пружате услугу дељеног штампача, можете штиклирати одговарајуће поље у дијалогу за подешавање штампача. Ако користите заштитни зид потребно је да дозволите спољни приступ вашем рачунару по порту 631.

Још једна од веома згодних могућности које су вам доступне са cp6Linux-ом је штампање у PDF формат. Довољно је да у дијалогу за штампу одаберете „Штампај у датотеку“ и одаберете име фајла и PDF формат излаза и добићете PDF документ било ког вашег документа или слике помоћу било ког програма који може да штампа.

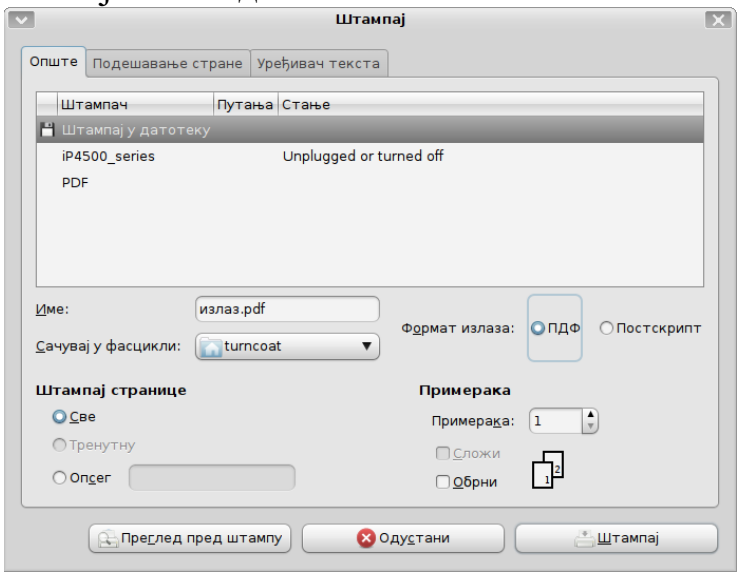

Штампање у PDF

Мрежне везе

Подешавање мрежне карте или ADSL модема који се повезују са рачунаром помоћу мрежног кабла, подразумевано се обавља аутоматски. Систем ће пробати да се закачи помоћу мрежне картице на локалну мрежу и да од DHCP сервера добије све параметре везе које треба користити. Статус мреже можете видети када кликнете десним тастером на икону мрежних уређаја у обавештајној зони и одаберете „Информације о вези“.

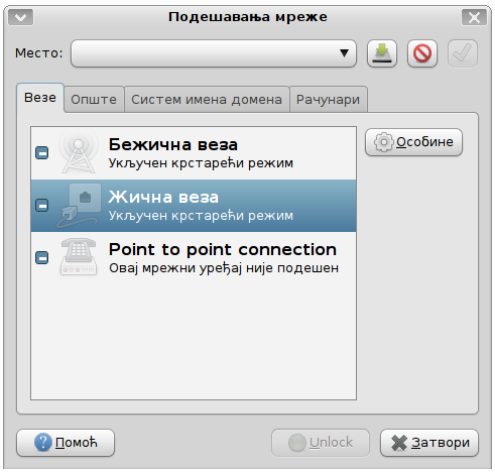

Подешавање мреже

Ако на вашој локалној мрежи не постоји DHCP сервер, мораћете сами да унесете те параметре. Немојте уносити произвољне вредности, већ их затражите од локалног мрежног администратора или Интернет провајдера. За подешавање тих параметара мрежне везе покрените алатку „Систем→Администрација→Мрежа“ и откључајте га кликом на одговарајуће дугме у дну прозора и уношењем администраторске шифре. Затим ћете моћи да одаберете мрежну картицу којом се повезујете на локалну мрежу и кликнете на дугме на дугме „Особине“. У том дијалогу искључите крстарећи режим и одаберите „Стална ИП адреса“. Унесите ИП адресу, маску подмреже (subnet mask) и адресу мрежног пролаза (gateway) и кликните на „У реду“. Осим тих подешавања потребно је унети и име рачунара у језичку „Опште“, информације о DNS серверима у језичку „Систем имена домена“ и евентуално подешавања проксија у менију „Систем→Поставке→Мрежни посредник“.

Уколико користите бежичну мрежну карту, систем ће потражити да ли постоје неке бежичне мреже у околини на које се можете прикачити. Ако не нађе неку такву мрежу, можете сами одабрати одговарајућу мрежу из менија иконе мрежних уређаја у обавештајној зони у унети параметре мреже (тип аутентификације, сигурност мреже и пропусну фразу). Та подешавања ће бити запамћена и следећи пут их не морате уносити. Параметре бежичних мрежа који су запамћени можете видети покретањем „Уреди бежичне мреже“ из менија који се добија када на икону мрежних уређаја у обавештајној зони кликнете десним тастером.

Управљање корисницима

Додавање корисника

Налог који сте креирали током инсталације ср6Linux-а је основни администраторски налог. Тим налогом се може вршити подешавање система, инсталирање програма, додавање других корисника и све оно што можда не желите да допустите сваком коме затреба ваш рачунар. Ако и други људи користе ваш рачунар, најбоље је да сваком од њих отворите засебан налог како би ваши подаци и подешавања били одвојени и како бисте могли да им ограничите неке активности.

Да бисте додали новог корисника вашег рачунара отворите дијалог „Систем→Администрација→Корисници и групе“. Да бисте додали корисника, потребно је најпре откључати приступ овом програму одговарајућим дугметом у дну прозора и уношењем шифре налога који има привилегије да додаје нове кориснике. Дугме „Додај корисника“ отвара прозор у коме у првој картици можете унети корисничко име, шифру и опционо додатне информације о кориснику. У другој картици овог дијалога подешавате које ће привилегије имати нови корисник. Најчешће ћете кориснику дозволити све осим да администрира систем.

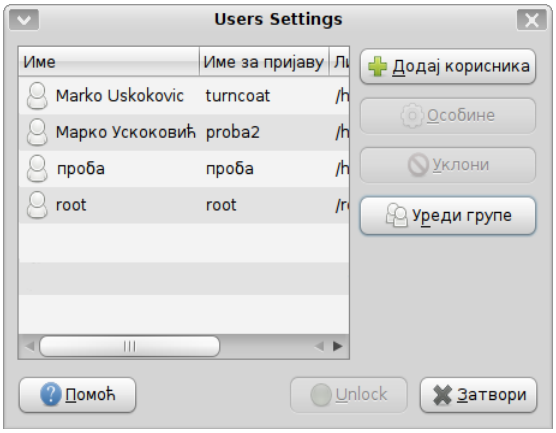

Уређивање корисника и група

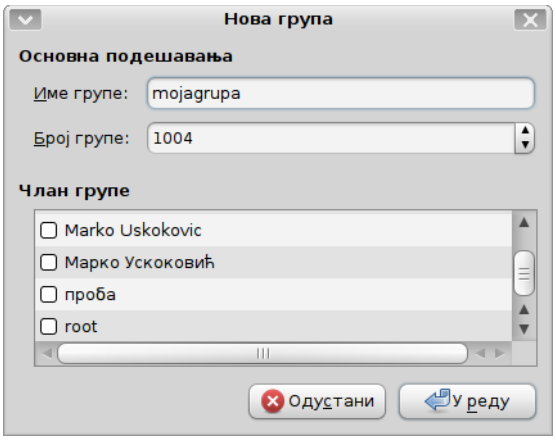

Додавање нове групе

Дијалогом „Корисници и групе“ можете дефинисати и додатне групе корисника које су потребне када је желите да више корисника може да приступа и преправља заједничке дељене фајлове. Дугме „Уреди групе“ отвара прозор са списком постојећих група и дугметом за креирање нове групе. Кориснике који треба да буду у тој групи ћете додати штиклирањем поља испред имена корисника. Затим ћете фајловима и директоријумима које корисници треба да деле поставити одговарајућа права присупа.

Власништво и права приступа фајловима

Права приступа фајловима и директоријумима се дефинишу на три нивоа: на нивоу власника фајла, на нивоу групе корисника којој фајл припада и на нивоу осталих корисника. Подразумевано само власник може мењати садржај фајла, док чланови групе и остали могу само да га читају. Када више корисника треба да мења један фајл, онда се за те кориснике дефинише засебна група и тој групи се дозвољава да мења садржај фајла.

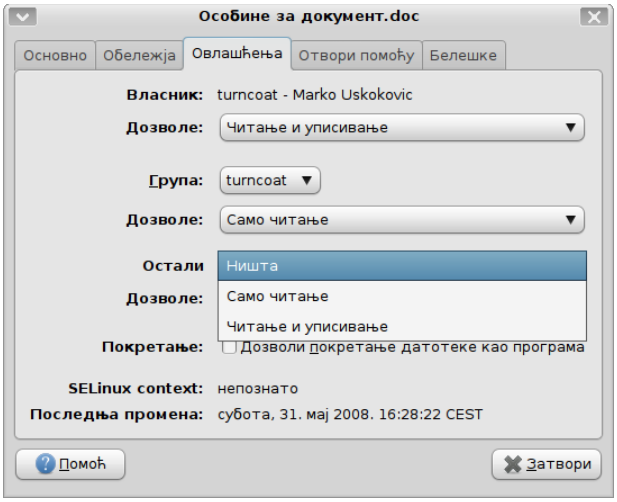

Подешавање права приступа фајлу

Да би се подесиле привилегије над фајлом, потребно је десним тастером миша отворити особине тог фајла и у картици „Овлашћења“ подесити жељене дозволе на нивоу власника фајла, групе и осталих. Ако је потребно да се фајл може извршавати као програм или скрипта, потребно је штиклирати одговарајуће поље у овом прозору.

Уколико ваш рачунар користи више људи, вероватно ћете желети да заштитите своје фајлове од недозвољеног приступа. Да не бисте ручно подешавали привилегије за сваки фајл посебно можете једноставно да подесите привилегије над вашим личним директоријумом и одговарајућим дугметом у дну дијалога примените те привилегије на све фајлове и директоријуме који се налазе у њему. Такође, осим ограничења читања садржаја фајлова можете забранити и приказивање листе фајлова у вашем личном директоријуму.

Треба имати на уму да само власник фајла и администратор система могу да мењају привилегије над фајлом, као и да администратор система увек може приступити вашим подацима. Ако имате неке битне податке којима нико други не сме да приступа, најбоље је да користите шифровање фајлова. Можете користити алатку „Енкрипција и складишта кључева“ из менија „Систем→Поставке“ за подешавање ваших кључева шифровања и Nautilus-ову наредбу „Шифруј“ из менија фајла како бисте сакрили своје податке на сасвим безбедан начин.

Управљање системом

Подешавање датума и времена

Да бисте подесили датум и време морате имати привилегије да извршавате администраторске наредбе. Када покренете алатку „Време и датум“ из менија „Систем→Администрација“, биће потребно да је откључате одговарајућим дугметом у дну прозора уносећи шифру неког корисника који има администраторске привилегије. Тада ћете моћи да подесите датум, време и временску зону вашег рачунара. Уколико имате стални приступ Интернету, најбоље ће бити да подесите аутоматско усклађивање времена вашег рачунара са серверима тачног времена.

Праћење рада система

Алатка „Праћење система“ из менија „Систем→Администрација“ даје преглед учитаних процеса и обавља праћење оптерећења система.

У првој картици ове алатке можете видети информације о верзији ваше дистрибуције, кернела и Гнома, типу процесора вашег рачунара и количини радне меморије и расположивом простору на диску.

Друга картица садржи списак процеса који се извршавају на вашем систему. Уколико вам систем даје спор одзив, овде можете проверити који програм заузима највише процесорског времена и меморије, па ако желите можете га привремено зауставити и касније наставити, или га можете регуларно или насилно искључити. Да бисте то урадили кликните десним тастером миша на процес и одаберите жељену активност.

Трећа картица ове алатке вам пружа графички преглед историјата оптерећења вашег процесора, заузећа радне и виртуалне меморије и мрежног протока.

Алатка праћење система постоји и у облику аплета који можете додати на панел како бисте имали сталан преглед оптерећења вашег система.

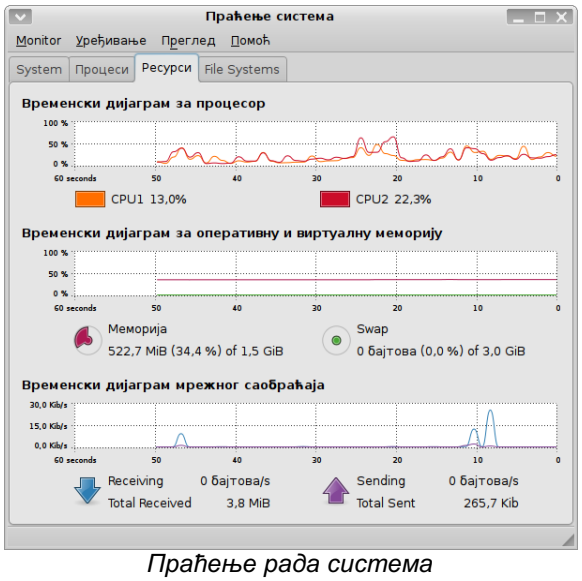

Праћење рада система

Заштитни зид

Програм Firestarter из менија „Систем→Администрација“ је алатка за једноставно подешавање заштитног зида Linux-а. Помоћу ње можете подесити филтрирање долазних и одлазних мрежних пакета према извору или дестинацији пакета или протоколу који се користи. Уколико више рачунара треба да пролази кроз ваш рачунар приликом повезивања на Интернет, Firestarter вам даје могућност једноставног подешавања дељења Интернет везе.

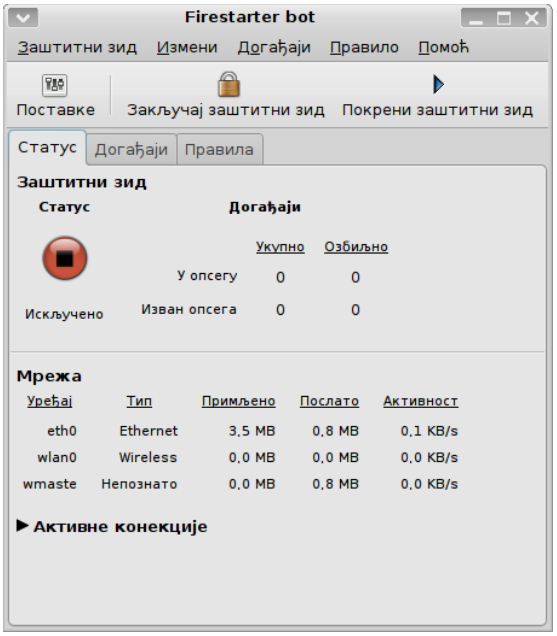

Заштитни зид

Резервне копије података

Надамо се да вам никад неће затребати резервне копије ваших података, али вам препоручујемо да их редовно правите. Програм sbackup из менија „Систем→Администрација“ то може обављати аутоматски за вас и то у облику пуних или инкременталних копија.

Можете одабрати фајлове и директоријуме које треба копирати, типове и максималну величину фајлова. Резервне копије могу бити смештане у локални директоријум како бисте их снимали на ЦД или ДВД, или могу преко мреже бити прекопиране на неки FTP или SSH сервер.

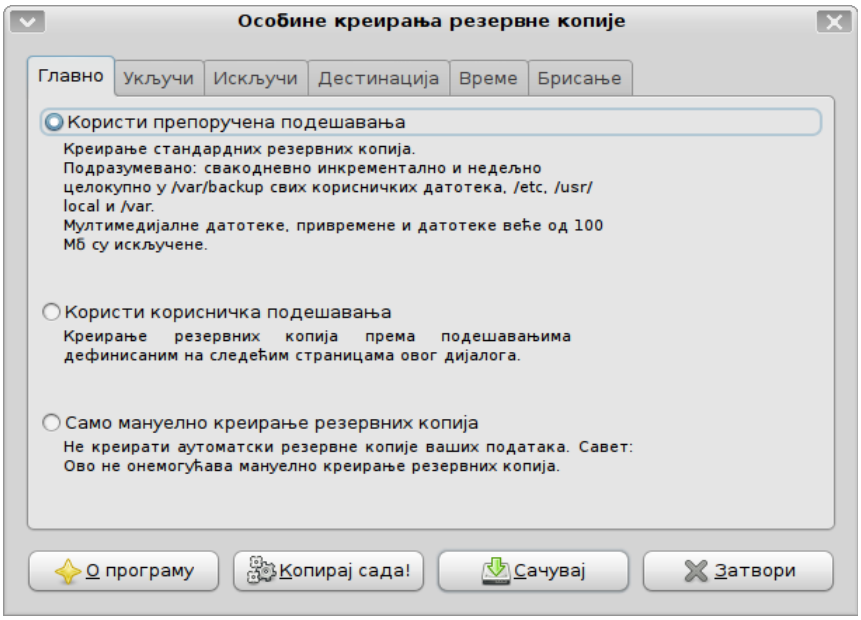

Прављење резервних копија

Рад са удаљеним рачунарима

За графички приступ удаљеним рачунарима постоји више протокола.

За рад са удаљеним Windows рачунарима и терминал серверу путем RDP протокола користи се програм „Терминал сервер клијент“ из менија „Програми→Интернет“.

За рад са удаљеним Windows или Linux машинама путем VNC протокола користи се програм „Удаљене радне површине“. Он може претраживати локалну мрежу и проналазити рачунаре на које се можете повезати или му можете задати адресу удаљеног рачунара.

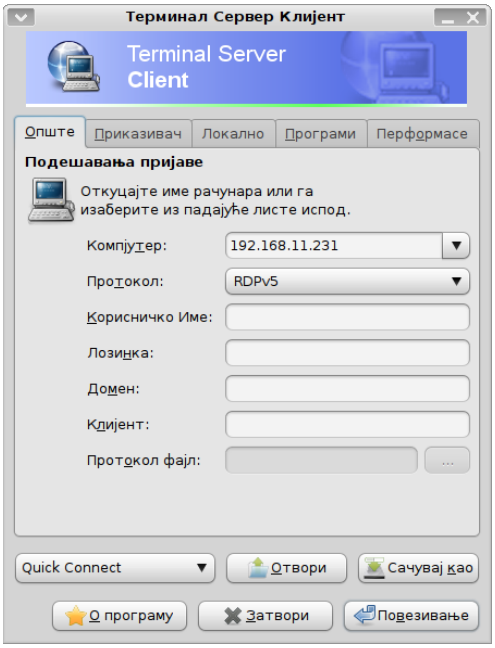

Терминал сервер клијент

Предност VNC-а над RDP-ом је у томе што више корисника може бити пријављено у исто време: било у односу предавач-ученик (један корисник ради, а остали посматрају) било у исто време равноправно.

Да бисте другим рачунарима дозволили удаљени приступ вашем рачунару путем VNC протокола, штиклирајте одговарајуће поље у менију „Систем→Поставке→Удаљена радна површ“. Можете подесити да вас систем упита да ли желите да дозволите приступ рачунару када неки корисник покуша да се повеже, да ли корисник треба да унесе шифру за приступ и да ли се користи енкрипција везе.

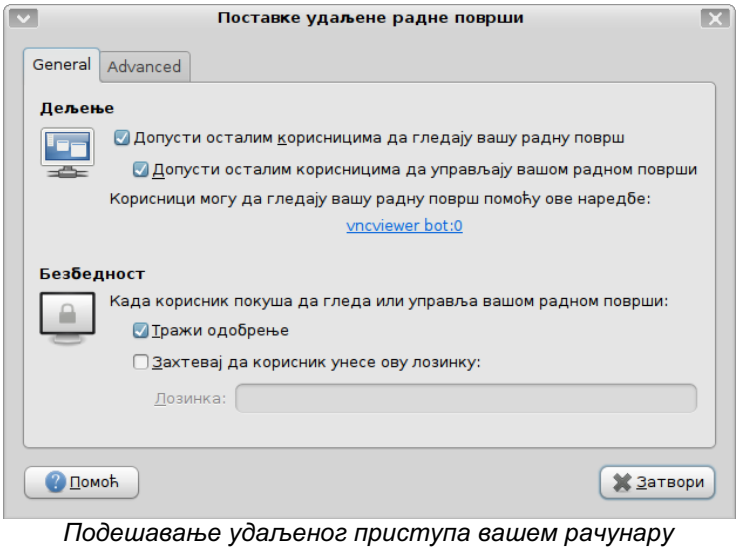

Подешавање удаљеног приступа вашем рачунару

4. Програми за свакодневни рад

Веб читач: Firefox

Програми→Интернет→Firefox веб читач

Фајерфокс (Firefox) је подразумевани читач веба у cp6Linux дистрибуцији. Ради се о једном од најуспешнијих пројеката отвореног кода у свету који својим једноставним и безбедним начином за сурфовање вебом свакодневно задобија све више корисника.

Firefox садржи све што и обичан веб читач: у контролној линији има дугмад за кретање напред и назад, поновно учитавање странице, прекидање учитавања, брзи прелаз на почетну страницу и поље за унос адресе веб сајта. Да бисте посетили жељену страницу унесите њену адресу у то поље и притисните ентер. Firefox вам омогућава и једноставан рад са више веб страница у исто време коришћењем језичака који вам штеде заузеће простора у листи прозора на панелу јер се све странице отварају у оквиру истог прозора, али у различитим језичцима.

Firefox је и проширив: у менију „Алати→Додаци“ се налази алатка за једноставно претраживање и инсталирање различитих додатака који могу поспешити ваш рад на вебу.

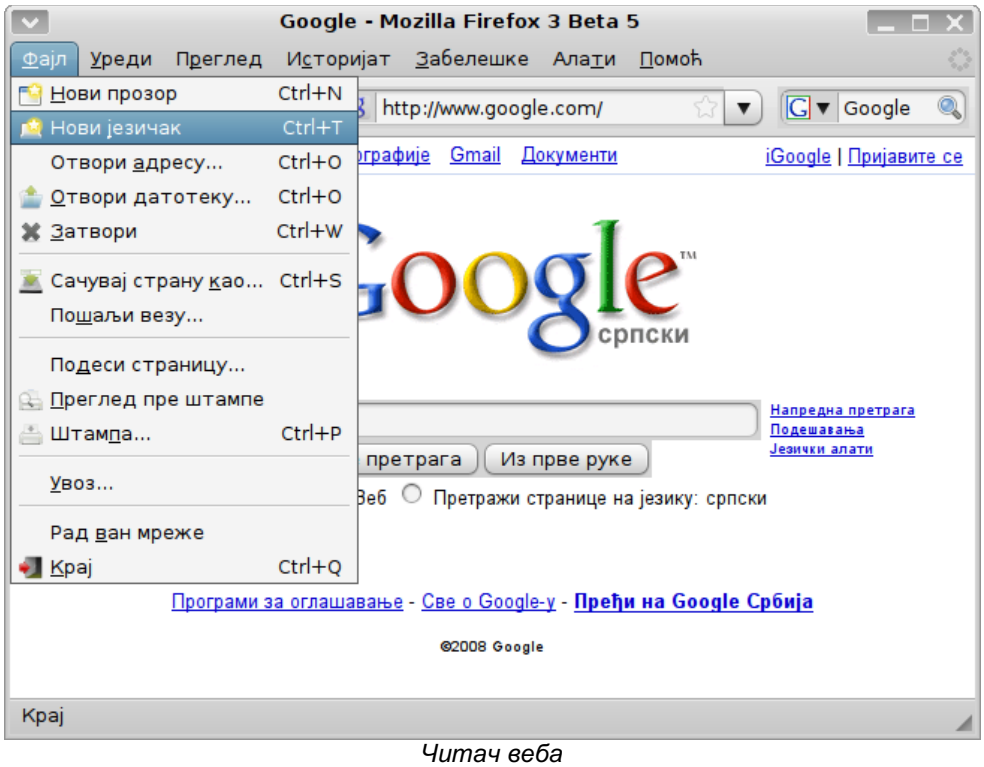

Читач веба

Клијент е-поште: Thunderbird

Програми→Интернет→Thunderbird е-пошта

Тандербирд (Thunderbird) је потпуно функционалан и једноставан програм за слање и примање електронске поште и вести. Има подршку за POP3, IMAP, SMTP, RSS и NNTP протоколе.

Када први пут покренете Thuderbird стартоваће се чаробњак за подешавање. У првом кораку бирате врсту налога који желите да направите. Да би направили налог за е-пошту одаберите ту ставку и кликните на „Напред“. У следећем прозору треба да унесете ваше име и презиме и адресу електронске поште. Наредни корак је одабир између POP и IMAP типа сервера за примање електронске поште и потребно је да унесете адресу тог сервера и адресу сервера за слање поште. На крају треба да унесете ваше корисничко име и да дате произвољно име том налогу. Ако је потребно да додате још налога, то можете урадити из менија „Уређивање→Подешавање налога“

Када кликнете на икону „Прикупи пошту“ из палете алатки главног прозора, затражиће вам се шифра налога за пријем поште и учитаће се поруке које се налазе на серверу. Шифра може бити запамћена тако да је не морате уносити сваки пут.

Thunderbird има подршку за приказивање и писање е-писама са HTML форматирањем и има у себи адресар који се аутоматски попуњава када вам стигне ново писмо. Ваша електронска пошта може бити криптована GPG алгоритмом у чињу очувања ваше приватности.

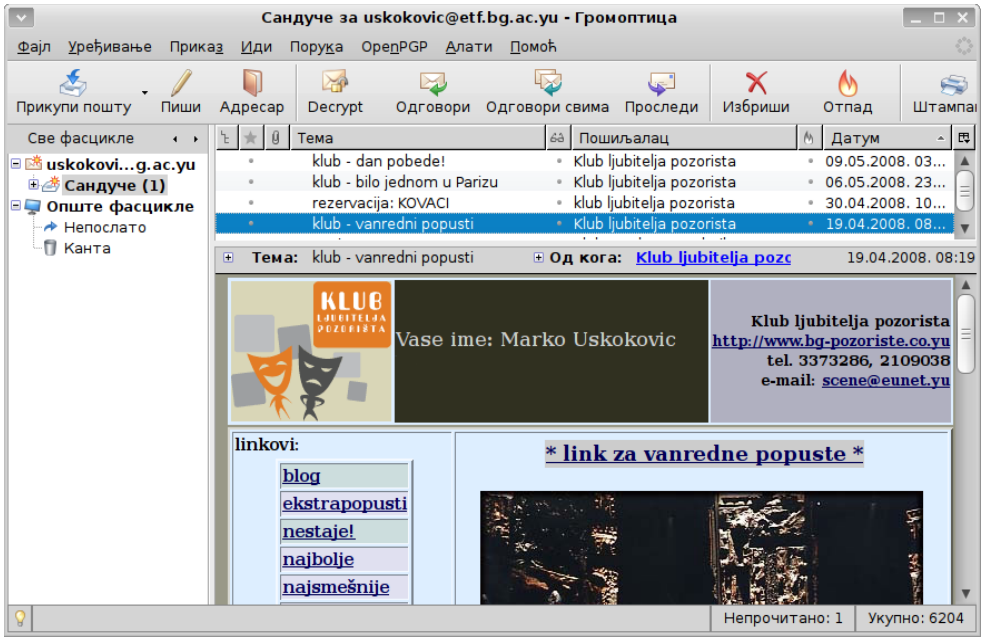

Брза размена порука: Pidgin

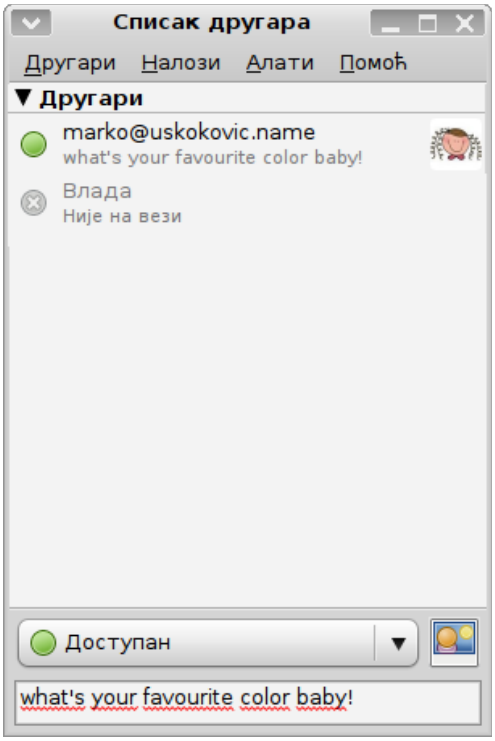

Пиџин (Pidgin) је програм који вам омогућава да размењујете брзе поруке са вашим пријатељима без обзира који протокол брзе размене порука они користе. Pidgin има подршку за велики број протокола као што су AIM, MSN, Jabber, GTalk, ICQ, IRC и други. Додавање новог налога се обавља када први пут покренете Pidgin или из менија „Налози→Уреди“. Разна подешавања програма се могу обавити из менија „Алати→Поставке“.

Додавање другара у Pidgin се обавља из дијалога „Другари→Додај другара“ након чега ће ваш другар добити обавештење да сте га додали на листу.

Ако желите да користите IRC канале помоћу Pidgin-а морате најпре направити ваш IRC налог и затим из менија „Другари“ приступити одређеном IRC каналу одабирањем ставке „Додај разговор“.

Преузимање торента: Transmission

Програм Transmission вам омогућава брзо преузимања разних садржаја са Интернета путем P2P протокола Torrent. Предност торент протокола је у томе што се садржаји које преузимате не налазе на неком централизованом серверу, већ их преузимате од других корисника мреже који имају тај фајл, или макар део фајла који ви немате. На тај начин се убрзава пренос и штеди мрежни проток.

Да бисте преузели неки садржај, најпре треба да пронађете и преузмете један мали фајл са екстензијом .torrent који дефинише локације на мрежи са којих се може преузети жељени садржај. Такве фајлове можете пронаћи коришћењем специјализованих претраживача P2P садржаја. Када га пронађете отворите га програмом Transmission и уживајте у благодетима P2P-а.

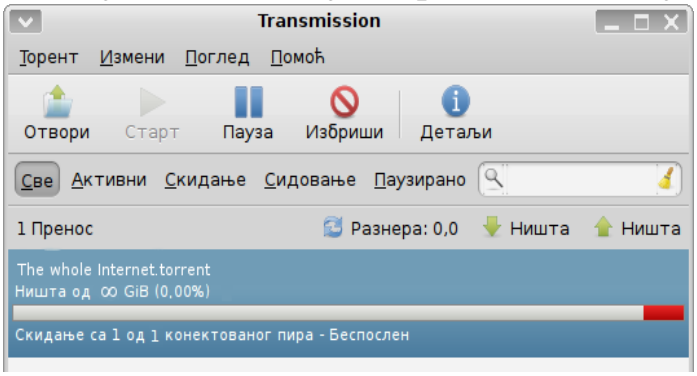

Уређивач текста: Gedit

Програми→Алатке→Уређивач теста

Gedit је уређивач обичних текстуалних фајлова. Садржи све основне могућности неког текст едитора, али помоћу својих додатака може и много тога друго: аутоматско увлачење текста, провера правописа, енкрипција текста и сл. Као јако занимљиву и корисну могућност треба навести наглашавање синтаксе великог броја формата текстуалних фајлова, укључујући веб формате (HTML, DTD, XML, CSS, Javascipt), програмске језике (C, C++, Java, Pascal) и интерпретерске језике (Bash, Tcsh, Perl, Python, Rubi, PHP).

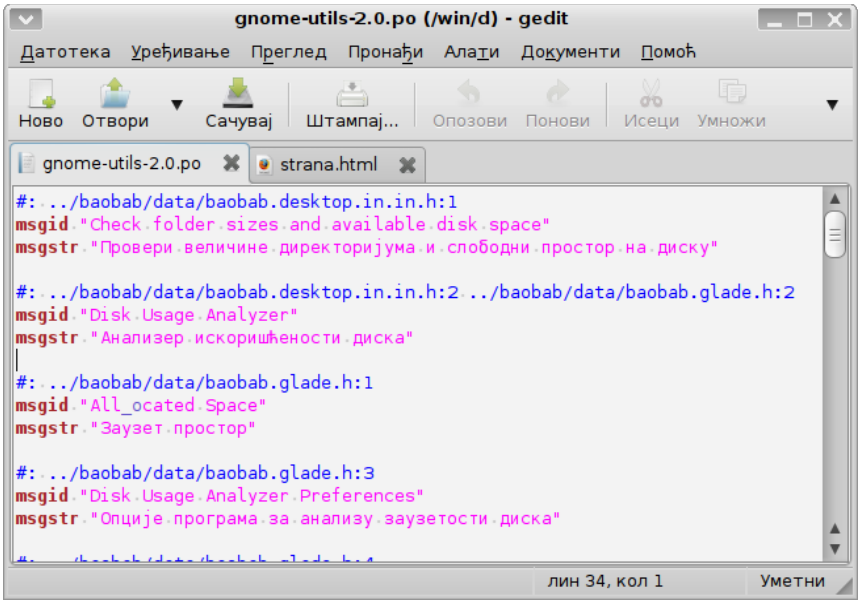

Хватање белешки: Tomboy

Програми→Алатке→Tomboy белешке

Томбој служи за брзо хватање белешки и свега што вам падне на памет баш онда када се загубила и последња оловка са радног стола. Подржава основна форматирања текста и претраживање белешки. Може се поставити и на панел тако да вам увек буде при руци.

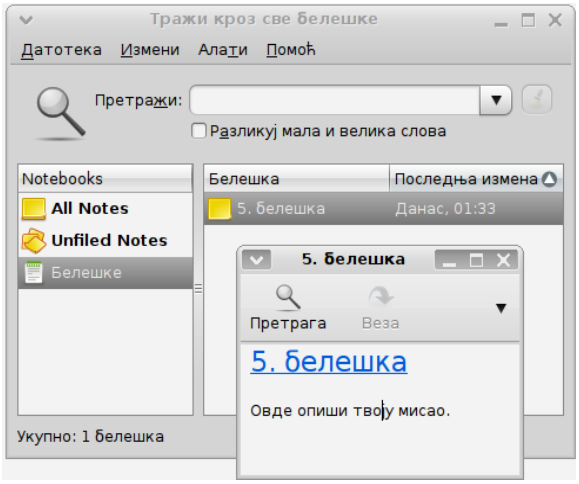

Канцеларијски алати: OpenOffice.org

Програми→Канцеларија

OpenOffice.org је потпуно функционалан пакет канцеларијских алата спреман за обраду текста, ункрсне табеле, презентације и цртеже. Ваше податке чува у међународно стандардизованом и отвореном формату записа, а чита и пише и формате других канцеларијских пакета. Садржи подршку за проверу правописа и аутоматизовање честих активности коришћењем Јава програмског језика и Basic макроа.

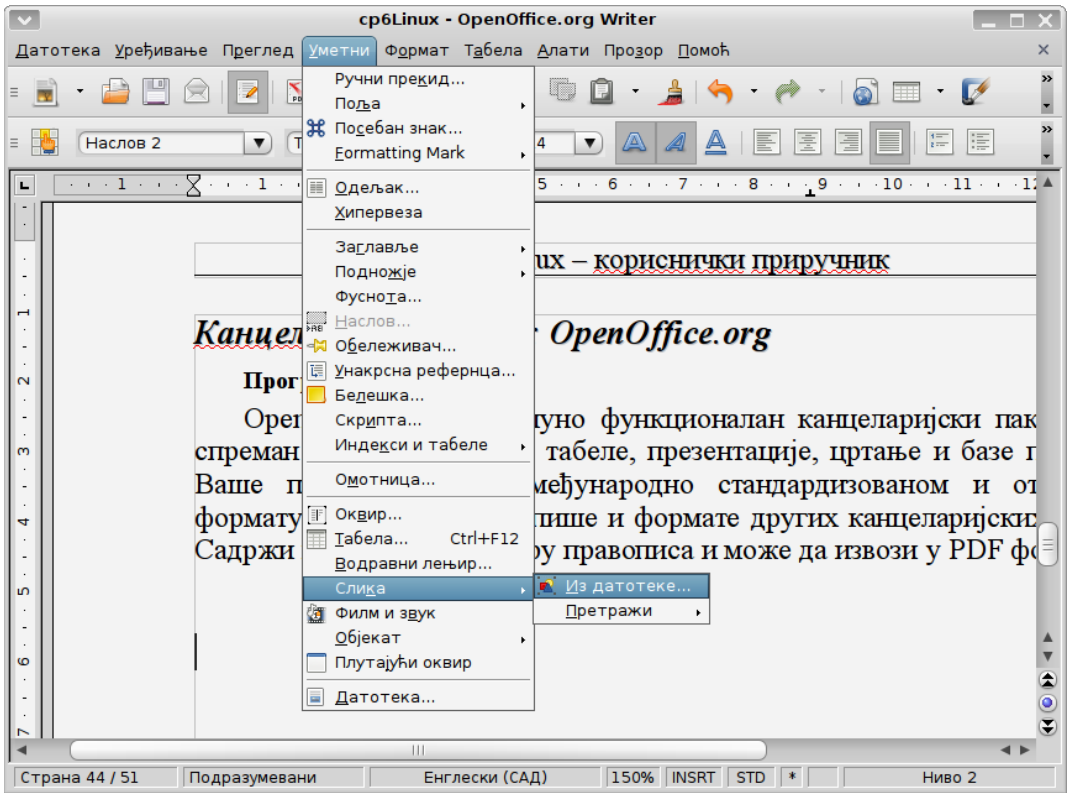

Уређивање слика: GIMP

Програми→Графика→GIMP уређивање слика

Гимп је свеобухватан програм за цртање и обраду растерских слика, али има подршку и за увоз векторских формата. Може да чита и чува слике у великом броју формата и садржи велики број филтера које можете применити на ваше фотографије и слике.

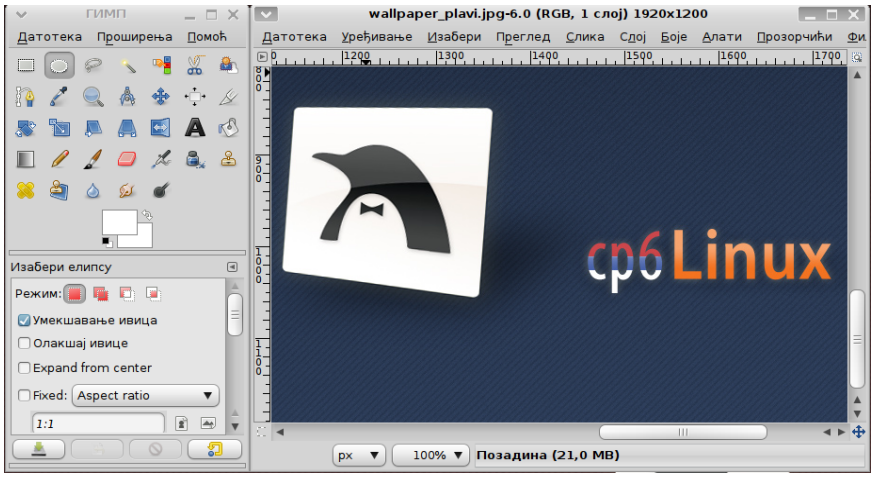

Уређивање фотографија: F-Spot

Програми→Графика→F-spot фото албум

F-Spot је ваш дигитални фото албум у који можете увести све своје фотографије и претраживати их по датуму и ознакама које сте им доделили. Подржава рад са дигиталним фото апаратима и може креирати веб галерије од слика које одаберете.

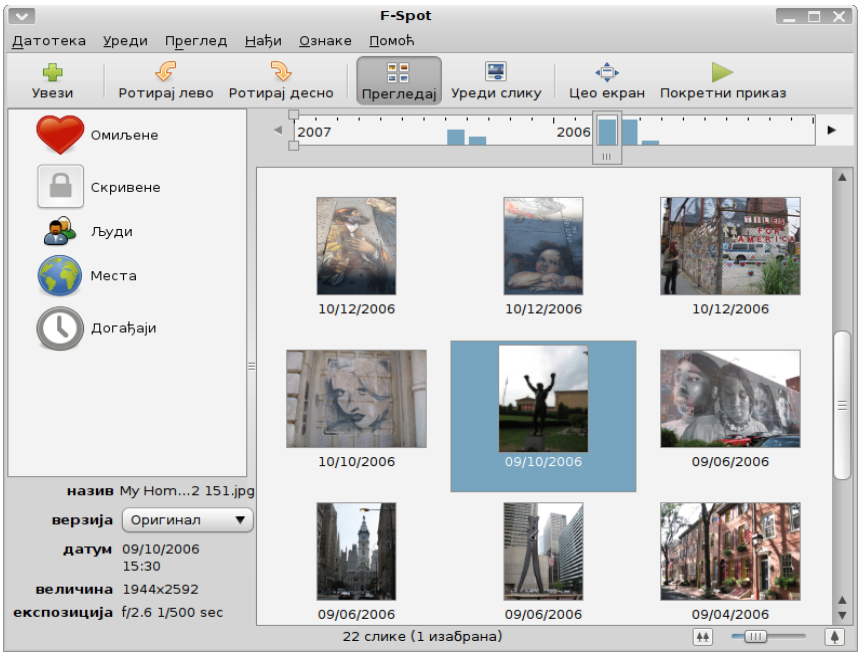

Музички програм: Rhythmbox

Програми→Звук и видео→Rhythmbox музички програм

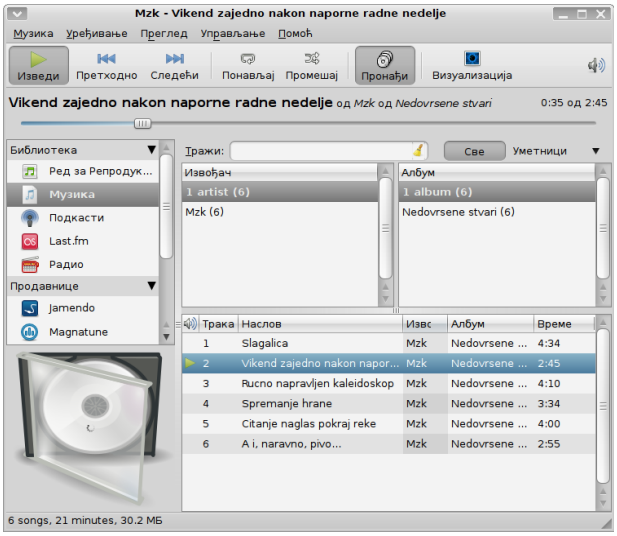

Ритамбокс је ваша библиотека музичких фајлова свих популарних формата. Може пуштати музику са Интернет радио станица и са Интернета добављати информације о аутору, албуму и речима песме.

Ритамбокс може да ради са преносним музичким уређајима, подржава прављење листа нумера и претраживање базе песама. Може да исцртава визуалне ефекте током пуштања музике и може се проширити разним додацима.

Видео плејер: Totem

Програми→Звук и видео→Тотем видео плејер

Totem видео плејер поджава све формате видео записа и може да пушта ДВД филмове и приказује ДВД мениje. Може аутоматски приказивати титл филма који је снимљен у фајлу који се зове као и филм, или га можете ручно учитати десним кликом на филм у листи филмова са десне стране. Као посебан хит треба навести претраживање и пуштање видео записа са сајта YouTube директно из програма.

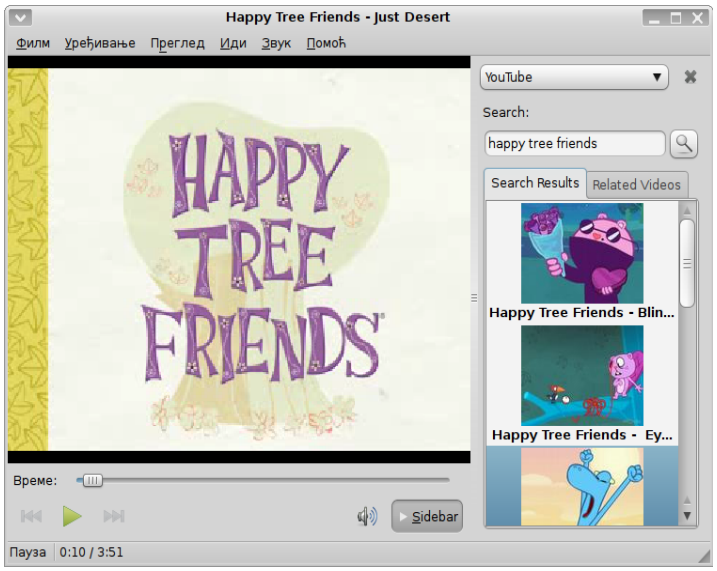

Нарезивање дискова: Brasero

Програми→Звук и видео→Brasero резање дискова

Brasero је једноставан програм за креирање ЦД и ДВД дискова са подацима, снимање аудио дискова или нарезивање ISO слика дискова.

Када у првом екрану овог програма одаберете да желите да направите ЦД или ДВД са подацима, приказаће вам се списак фајлова и директоријума на вашем диску са леве стране прозора и празно место са десне стране прозора на које треба да превучете ваше фајлове које желите на ЦД-у или ДВД-у. Када направите списак жељених фајлова, кликните на дугме „Упиши...“ у десном доњем углу, подесите уређај и брзину резања и кликните на „Упиши“.
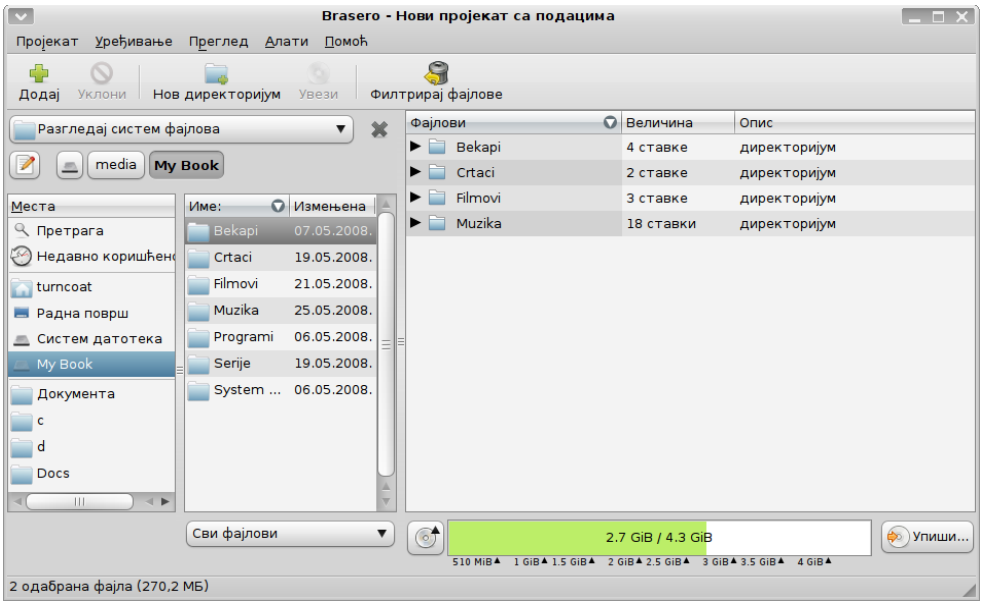
Ако је потребно да нарежете ISO слику диска, то можете урадити одабирањем одговарајуће опције из првог прозора. Аудио дискови могу бити креирани од постојећих MP3, OGG, WAV ili WMV фајлова, одабирањем ставке „Аудио ЦД“ из првог екрана или менија „Пројекат“.